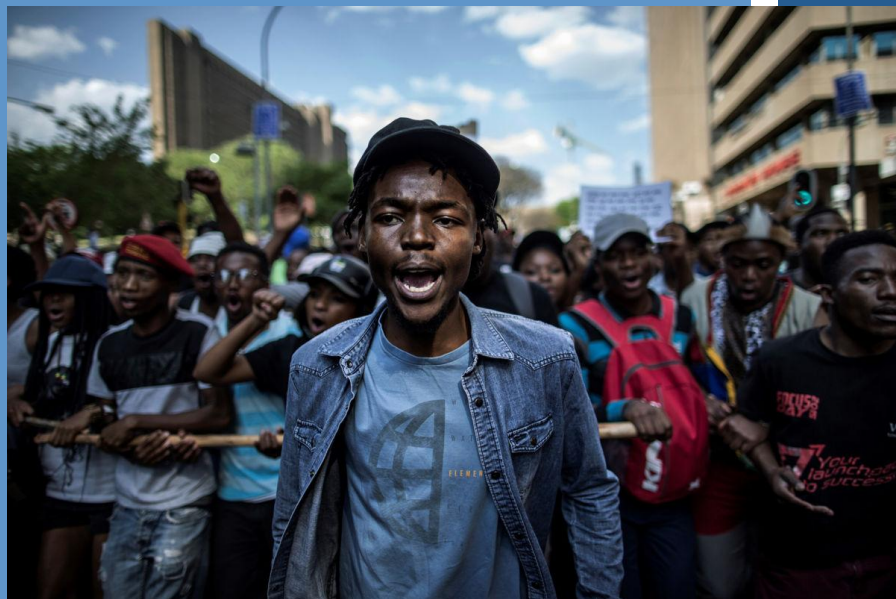

DE STRIJD VOOR GELIJKWAARDIGHEID

Hidde Feenstra & David Snetselaar

*Noties van burgerschap
in Guatemala en Zuid-
Afrika*

De strijd voor gelijkwaardigheid

Noties van burgerschap in Guatemala en Zuid-Afrika

Universiteit Utrecht

David Snetselaar | 5558883 | d.j.snetselaar@students.uu.nl

Hidde Feenstra | 384610 | h.feenstra@students.uu.nl

Begeleider: Marie Louise

Juni 2017

Inhoudsopgave

---

1. Inleiding:	1
2. Burgerschap in de strijd voor gelijkwaardigheid	9
2.2 Etniciteit - Hidde.....	9
2.2 Burgerschap en in en uitsluiting - Hidde.....	10
2.3 Diversiteit en gelijkwaardigheid - David.....	12
2.4 Strijden voor gelijkwaardigheid – Hidde & David.....	15
3. Struggling Democracies	19
3.1 Guatemala - Hidde.....	19
3.2 Zuid-Afrika – David.....	21
4. Gedifferentieerd burgerschap in Sololá	25
4.1 Indigena en belonging.....	25
4.2 Ongelijkwaardig burgerschap.....	28
4.3 Strijd voor inheems burgerschap.....	32
4.4 Conclusie.....	37
5. Inclusief burgerschap in post-Apartheid Zuid-Afrika	39
5.1 ‘A’ for African.....	39
5.2 ‘Floating citizenship’.....	43
5.3 Fighting for citizenship.....	46
5.4 Conclusie.....	51
Discussie & Conclusie	53
6.1 Ras, etniciteit en <i>belonging</i>	53
6.2 Inheemse noties van burgerschap en uitsluiting.....	55
6.3 De strijd voor gelijkwaardigheid.....	57
Bibliografie	61
Bijlage 1: Academische samenvattingen	65
Samenvatting in het Engels.....	65
Samenvatting in het Spaans.....	68

Voorwoord

Deze thesis is tot stand gekomen door respectievelijk acht weken veldwerk in Guatemala en tien weken veldwerk in Zuid-Afrika. Zowel Hidde als David hebben het privilege gehad om tussen mensen te verblijven die ons met openheid en nieuwsgierigheid hebben geholpen.

Hidde:

Ik spreek graag mijn dank uit naar beide gastgezinnen voor de gastvrijheid en vriendelijkheid welke voor een prettige basis van het veldwerk hebben gezorgd. Ook ben ik dankbaar dat de inwoners van Sololá te allen tijde bereid waren om hun ervaringen te delen met betrekking tot de manier waarop zij burgerschap beleven en welke uitdagingen zij in het dagelijkse leven zien. In het bijzonder wil ik Alejandra bedanken voor de eerste drie weken waarin wij samen Spaans hebben geoefend. Haar bevlogen en inspirerende manier van lesgeven ging verder dan de taal zelf en dit heeft zich tot een mooie blijvende herinnering gevormd.

David:

Als eerste wil ik een dankwoord richten tot André Lewaks en zijn gezin die mij hartelijk hebben verwelkomt in hun thuis; mede dankzij hen is het onderzoek goed verlopen. Graag bedank ik mijn collega's bij Sonke Gender and Justice voor een prettige samenwerking gedurende mijn stage. Een speciaal dankwoord gaat uit naar de leden van de *Crowbar Gang* - een vriendengroep die mijn tijd in Kaapstad onvergetelijk hebben gemaakt. Verder wil ik graag alle respondenten en informanten bedanken die hun tijd hebben vrijgemaakt en een waardevolle bijdrage hebben geleverd aan het onderzoek.

Tot slot willen we Marie-Louise bedanken voor haar begeleiding tijdens zowel het schrijfproces als het veldwerk. Haar kritische blik en begrip heeft ons geholpen om tot het resultaat te komen wat u nu onder ogen heeft. Het veldwerk heeft uitdagingen en nieuwe ervaringen met zich meegebracht en het heeft ons zowel op academisch als persoonlijk vlak ongelofelijk veel geleerd wat we meenemen in de rest van ons leven.

Inleiding:

I think the driving force for cultural evolution is this desire for groups to be splitting off and separating and forming subgroups insofar as the environment will allow it. We see great cultural diversity and large numbers of cultures per unit area in regions of the world in which the environment is really rich.

- Mark Pagel-

Deze woorden van evolutionair bioloog Mark Pagel zijn een charmante beschrijving van de culturele diversiteit die onze wereld rijk is (Svitol 2005). Zo uit culturele diversiteit zich in verschillende gebruiken, overtuigingen, uiterlijke kenmerken. Deze woorden illustreren echter niet de uitdagingen en obstakels die groepen mensen ondervinden bij het uitdragen en beschermen van deze eigenschappen van de eigen culturele identiteit. Mark Pagel beschrijft niet de ongrijpbare logica die veel etnisch en cultureel diverse samenlevingen kenmerken: alle burgers zijn gelijk voor de wet, alleen zijn sommige burgers meer gelijk dan anderen. Het onderscheid tussen 'meer' of 'minder gelijke' burgers in de praktijk toont de complexe discrepantie tussen gelijkwaardigheid en culturele diversiteit. Zo wordt er onderscheid gemaakt tussen zwarten¹, gekleurde² en witte³ in Zuid-Afrika en tussen Indigina's⁴, Garifuna's⁵ en Ladino's⁶ in Guatemala, maar wordt er binnen deze groepen ook weer onderscheid gemaakt. (Adams 2012, Hooker 2005, Seeking 2008) Ondanks twintig jaar democratie zetten de ongelijkheden die tot stand zijn gekomen in het conflict verleden zich voort in beide landen.

Een cruciale vraag die deze landen moeten beantwoorden is hoe ze ondanks etnische diversiteit⁷ de gelijkwaardigheid⁸ van hun burgers kunnen waarborgen. Traditioneel wordt

---

¹ De 'zwarten' of de *blacks* refereert naar de Zuid-Afrikanen met de donker uiterlijk zoals de Xhosa's en de Zulu's (Adams 2012, Seeking 2008, 3)

² De "gekleurden" of de *couloureds* hebben lichtgekleurd uiterlijk (tussen zwart en blank in). De meesten zijn van gemengde afkomst, waaronder inheemse Zuid-Afrikaanse groepen en immigranten uit Azië en Europa of behoren tot een etnische groepen zoals de Khoi en de Khoi-San (Adams 2012; Seeking 2008, 3).

³ De 'witte' of de *whites*, hebben een licht uiterlijk en zijn van Europese afkomst (Adams 2012, Seeking 2008, 3)

⁴ Dit zijn de inheemse bevolkingsgroepen.

⁵ Dit zijn de Afro-Guatemalteken, of te wel, de Guatemalteken met een Afrikaanse achtergrond.

⁶ Deze term verwijst naar niet inheemse Guatemalteken evenals *mestizos* (gemixt ras) en "verwesterde" Guatemalteken.

⁷ Diversiteit verwijst naar de etnische diversiteit en het recht op het uitdragen van een culturele identiteit.

⁸ Gelijkwaardigheid verwijst hier naar het hebben van gelijke rechten, zowel op politiek, economisch als sociaal niveau.

burgerschap gedefinieerd als de verzameling van toegeschreven rechten en de plichten die elke burger moet nakomen. (Delanty 2002, 61-64) Deze definitie van burgerschap staat in contrast met de diversiteit van het sociale leven en de verschillende identiteiten die hier binnen bestaan. Deze spanning wordt ook wel uitgedrukt als een botsing tussen staatsburgerschap en sociaal-culturele identiteit (Purvis & Hunt 1999, 457).

De vraag hoe er met diversiteit omgegaan reduceren we tot de vraag hoe burgerschap gedefinieerd wordt en wie hier wel of niet recht op heeft. Burgerschap is inherent een in- en exclusief begrip dat onderscheid maakt tussen wie er wel en geen recht heeft op burgerschap (van Brussel 2009, 14). In etnisch-diverse landen wordt toegang tot burgerschap vaak bepaald aan de hand van etniciteit waardoor etnische groepen in- of juist uitgesloten worden. Dit zien we terug in de Zuid-Afrikaanse en Guatemalteekse samenleving waar inheemse groepen worden uitgesloten, met name op sociaaleconomisch gebied (Valji 2003; Hooker 2005).

Waar we burgerschap eerder beschreven als een verzameling van rechten en plichten of een demarcatie van gerechtigden, is het van belang te benadrukken dat burgerschap niet enkel een theoretisch begrip is. Burgerschap bevat ook een praktisch en actief element. Isin en Woods (1999, 4) definiëren burgerschap als: '(those) practices through which individuals and groups formulate and claim new rights or struggle to expand or maintain existing rights'. Welke *practices* zijn dit, of anders gezegd, hoe komen burgers in actie? Sociale bewegingen spelen volgens socioloog en politicoloog Charles Tilly (2004, 32) een cruciale rol in het organiseren van groepen en netwerken rondom een gezamenlijk doel. Een van de drie kenmerken die Tilly aan sociale bewegingen toeschrijft is een collectieve identiteit die ontstaat door het nastreven van een gezamenlijk doel. Wanneer de theorie van Tilly dan wordt toegepast op de definitie van Isin en Wood, sluit deze benadering goed aan bij onze eerdere conceptualisatie van burgerschap als een identiteit. De constructie en beleving van burgerschap binnen de context van een sociale beweging is daarom een belangrijk proces binnen ons onderzoek.

Om het fenomeen burgerschap te bestuderen zullen wij onderzoek doen naar vier deelelementen. Het eerste onderdeel stelt de vraag hoe etnische groepen hun burgerschap beschouwen. Dat wil zeggen: wat hun notie van burgerschap is en welke rechten zij hieraan verbinden. Het tweede onderdeel richt zich op de wijze waarop etnische groepen uitsluiting ervaren en welke rechten hen hierbij ontnomen worden. De laatste twee elementen richten zich op de wijze waarop etnische groepen opkomen voor hun rechten en het doel dat zij hierbij nastreven. Aan de hand van deze vier deelelementen hopen we antwoord te kunnen geven op onze centrale vraag die luidt:

‘Hoe en met welk doel strijden inheemse groepen in Guatemala en Zuid-Afrika voor de rechten die verbonden zijn aan hun notie van burgerschap?’

Het onderzoek dat wij hier presenteren is maatschappelijk relevant om twee redenen. Ten eerste biedt ons onderzoek inzicht in de spanningen tussen gelijkwaardigheid en diversiteit. Dit gebeurt door het begrip burgerschap te benaderen als een geconstrueerde identiteit dat zowel in- als exclusief kan zijn. Deze benadering zal aantonen dat burgerschap niet automatisch tot eenheid leidt maar dat verdeeldheid ook een mogelijke consequentie is van burgerschap. Dit inzicht is vandaag de dag cruciaal bij het waarborgen van gelijkwaardigheid in multiculturele en etnische samenlevingen en daardoor is het onderzoek niet slechts relevant in de context van Guatemala en Zuid-Afrika. Een tweede reden is dat onze thesis ook inzicht biedt in de wijze waarop inheemse groepen zich organiseren en in actie komen voor hun rechten. Het onderzoek laat niet alleen zien hoe inheemse groepen hun uitsluiting beleven maar ook voor welke rechten ze in actie komen en hoe ze dat doen. Hierdoor geeft het onderzoek een beeld van huidige maatschappelijke problemen, de oplossingen die hiervoor bekend zijn en hoe overheden en andere instanties kunnen bijdragen aan een oplossing.

Het inzicht dat ons onderzoek biedt in de beleving van burgerschap als een vorm van identiteit kent ook een theoretische relevantie. Zoals eerder vermeld wordt burgerschap traditioneel gezien als een verzameling rechten en plichten die aan inwoners van een staat worden toegeschreven. Burgerschap als een vorm van identiteit daarentegen benadrukt niet alleen de potentieel exclusieve aard van burgerschap maar brengt ook nuance in het begrip door ook het menselijke en culturele aspect te benadrukken. Deze benadering van burgerschap geeft inzicht in de verhouding tussen burgerschap en sociaal culturele identiteiten zoals etnische identiteit. De focus op sociale bewegingen zoals *grassroots* organisaties en NGO's geeft verder inzicht in de functie van etniciteit en burgerschap in de strijd voor gelijkwaardigheid. De inzichten van de manier waarop deze organisaties zich organiseren leveren een bijdrage aan de bestaande theoretische kennis.

Ons onderzoek is verder relevant vanwege het vergelijkende karakter. In Guatemala en Zuid-Afrika wordt de beleving van burgerschap gevormd door etnische diversiteit, uitsluiting en een conflict verleden. Door onze bevindingen met elkaar te vergelijken wordt duidelijk dat deze factoren kunnen leiden tot verschillende en in sommige gevallen tegenstrijdige belevingen van burgerschap tussen de twee landen maar ook binnen deze twee landen. Het subjectieve en dynamisch karakter van burgerschap wordt hiermee benadrukt.

Bachelor Thesis – De strijd voor gelijkwaardigheid

De doelstelling van ons onderzoek is het begrijpen van etnische ongelijkheid en de wijze waarop uitgesloten groepen hierop reageren. Het onderzoek heeft hierdoor een beschrijvend en verklarend karakter gekregen. Ons onderzoek heeft plaatsgevonden in de stad Sololá in Guatemala voor een periode van acht weken en in de stad Kaapstad in Zuid-Afrika voor een periode van tien weken. Gedurende ons onderzoek hebben we gebruik gemaakt van kwalitatieve onderzoeksmethodes die in onze ogen het meest geschikt zijn geweest om drie redenen.

Ten eerste, kwalitatieve onderzoekstechnieken zijn geschikt voor het onderzoeken van de subjectieve belevingen van burgerschap. Door middel van interviews, participerende observatie en informeel contact hebben we er naar gestreefd om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van de beleving van burgerschap. Het onderzoek in Guatemala telde in totaal drieëntwintig respondenten. Hidde heeft met tien van de drieëntwintig respondenten interviews gehouden en met zeven heeft hij informele gesprekken gevoerd. Het onderzoek in Zuid-Afrika telde in totaal achttien respondenten en negen informanten. David heeft twaalf respondenten geïnterviewd en heeft met vijf van de twaalf een vervolg interview gehouden of een informeel gesprek gevoerd naar aanleiding van het eerste interview.

Ten tweede waren we beperkt door tijd en een gebrek aan middelen waardoor het gebruiken van onderzoekstechnieken zoals enquêtes niet mogelijk was. Tevens zou het verzamelen van kwantitatieve data door middel van surveys geen volledig beeld geven van de beleving van burgerschap doordat je geen heldere antwoorden krijgt en doordat de nuance in de data ontbreekt.

Binnen onze interviews hebben wij ons gericht op meerdere aspecten van de samenleving zoals economie, politiek, rechtspraak, gezondheidszorg en religie om zo een holistisch beeld van de beleving van onze respondenten te kunnen geven. Onze interviews waren overwegend semigestructureerd en vormden een belangrijke bron van informatie. De interviews gaven respondenten de ruimte om hun persoonlijke mening en belevingen met ons te delen. Informeel contact, dat voornamelijk plaatsvond tijdens het *hanging out*, leverde ook waardevolle inzichten op en zorgde vaak voor een nuance op data die tijdens de interviews verzameld werd. Participerende observatie was essentieel in het begrijpen van onze respondenten tijdens de interviews en het informeel contact. Door respondenten thuis op te zoeken kregen we een beter beeld van hun dagelijks leven: de wijken waar ze woonden, het eten dat ze aten, het gebrek aan sanitaire voorzieningen, hun vrienden en familie en de kleine huizen die ze thuis noemden. Het deelnemen aan activiteiten zoals demonstraties en vergaderingen gaf inzicht in de belangen die voor hen belangrijk waren en hoe het voelde om deel uit te maken van een collectief dat zich inzet voor een gemeenschappelijk doel.

Tijdens de hierboven beschreven onderzoeksactiviteiten zijn we ons bewust geweest van onze rol als onderzoeker ten opzichte van onze onderzoekspopulatie. Als hoogopgeleide blanke verschilde Hidde veelal van zijn onderzoekspopulatie. Solola is een stad waar blanken geen vreemd fenomeen zijn, maar de meeste blanken die Solola passeren zijn op doorreis naar het nabijgelegen toeristische meer van Atitlan. Blanken worden geassocieerd met economische welvaart en hij werd dan ook regelmatig beschouwd als rijke toerist. Het rekenen van hogere prijzen voor “gringo” is hier een goed voorbeeld van. De respondenten waren voornamelijk medewerkers van inheemse organisaties maar ook burgers en de meerderheid was inheems. In het begin waren respondenten en informanten soms wat terughoudend, maar na uitleg met betrekking tot zijn intenties waren de mensen open en bereid om informatie met hem te delen.

Als blanke hoogopgeleide westerling verschilde David in de meeste gevallen zowel op het gebied van ras, opleidingsniveau en sociaal economische status van zijn onderzoekspopulatie. Zijn twaalf respondenten woonden voornamelijk in een van de arme townships of krottenwijken in Kaapstad en waren allemaal zwart of gekleurt.⁹ Ondanks dit verschil waren respondenten over het algemeen open en was er voldoende vertrouwen. Respondenten graptten vaak over de bovengenoemde verschillen maar spraken ook hun vertrouwen uit. In hun ogen was David een “goede blanke” omdat hij naar hen toekwam en naar hun verhalen luisterden.

De kwalitatieve onderzoeksmethode bracht echter ook nadelen met zich mee. Ten eerste, de doelpopulatie van ons onderzoek is klein en specifiek. Zowel in Guatemala als in Zuid-Afrika lag de focus van het onderzoek op stadsbewoners. In Guatemala heeft Hidde onderzoek gedaan in Sololá. Hidde heeft voor deze locatie gekozen omdat de meerderheid van de bevolking hier inheems is. Bovendien zijn hier veel organisaties die zich inzetten voor inheemse rechten. In Zuid-Afrika heeft David zich voornamelijk gericht op de buitenwijken van Kaapstad. Naast het feit dat Kaapstad een belangrijke politiek centrum is in Zuid-Afrika, was de stad ook een geschikte locatie voor het onderzoek dankzij de etnische en raciale diversiteit van de bevolking. Door de focus op stadsbewoners is het onderzoek niet generaliseerbaar voor beiden landen in hun geheel. In Zuid-Afrika, bijvoorbeeld, bestaat er volgens respondenten een groot verschil in de beleving van etniciteit, politieke overtuiging en uitsluiting in steden en op het platteland. Er moet daarom rekening gehouden worden met het feit dat onze doelpopulaties alleen representatief zijn voor stadsbewoners.

---

⁹ De townships zijn de wijken waar de zwarten en gekleurden werden geplaatst tijdens Apartheid. De wijken bestaan uit kleine betonnen huisjes waar grote gezinnen dicht op elkaar wonen. De townships worden gekenmerkt door armoede en criminaliteit.

De krotten wijken bestaan uit groepen krotten die gebouwd zijn van houten balken en golfplaten. Deze wijken worden vaak niet erkent door de overheid waardoor elektriciteit en watervoorzieningen vaak ontbreken. Er zijn geen verharde wegen en er is een chronisch gebrek aan sanitair. De bewoners van deze wijken behoren tot de armste van het land.

Bachelor Thesis – De strijd voor gelijkwaardigheid

Het tweede nadeel is het gebrek aan kwantitatieve data. Ondanks het kwalitatieve karakter van ons onderzoek, waren statistische data over onze doelpopulatie een waardevolle toevoeging geweest. Aan de hand van statistische data over bijvoorbeeld inkomen, hadden we waargenomen inkomensverschillen van respondenten kunnen vergelijken de daadwerkelijke inkomensverschillen. Kwalitatieve data was echter moeilijk te verkrijgen of was niet representatief voor onze onderzoekspopulatie.¹⁰

De gebruikte methode levert ook een aantal ethische dilemma's op. Gedurende het onderzoek in Zuid-Afrika zijn respondenten voorzien van een financiële vergoeding wat invloed kon hebben op de motivatie en houding van de respondenten ten opzichte van het onderzoek. Door respondenten achteraf te betalen heeft David geprobeerd dit effect te minimaliseren, gezien het feit dat niet elke respondent vooraf bewust was van de vergoeding. Een tweede dilemma deed zich voor toen respondenten ons mededeelden bewust en met voorbedachte rade de wet te hebben overtreden. Dit benadrukt het anonimiseren van respondenten en legde ons de vraag voor wat de verantwoordelijkheid is van een antropoloog in deze situatie. We hebben het besproken met de respondenten en hebben besloten om hun betrokkenheid bij strafbare feiten wel te noemen om twee redenen. Ten eerste gaat het in de meeste gevallen om publieke overtredingen van de wet. Ons onderzoek bevat hierdoor geen nieuwe informatie waar de overheid nog niet mee bekend is. Een tweede overweging was dat we onze respondenten geenszins in slecht daglicht wilden plaatsen. We denken dit echter te voorkomen door hun handelingen in de context van een strijd naar gelijkwaardigheid te plaatsen.

Onze thesis is verdeeld in vijf hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk, de theoretische uiteenzetting, definiëren we de concepten en beschrijven we de processen die wij hebben gebruikt om ons onderzoek op te zetten en onze data te analyseren. Belangrijke concepten die aan bod komen zijn etniciteit, burgerschap, diversiteit, gelijkwaardigheid, sociale bewegingen, *belonging*, *divided societies* en *grassroots* organisaties. Processen die wij beschrijven zijn identiteitsvorming, uitsluiting en polarisatie. In het tweede hoofdstuk passen we deze concepten en processen toe op onze casussen en verschaffen wij belangrijke historische en culturele contextuele informatie. In hoofdstuk drie beschrijft en analyseert Hidde de bevindingen van zijn onderzoek in Guatemala en in hoofdstuk vier behandelt David zijn onderzoek in Zuid-Afrika. In het concluderende hoofdstuk vergelijken we onze bevindingen en analyseren we de overeenkomsten en verschillen. In onze

---

¹⁰ Het verzamelen van kwantitatieve data die representatief is van de arme bevolking in landen als Zuid-Afrika en Guatemala is een grote uitdaging dankzij de analfabisme en doordat deze doelgroep vaak niet bereikbaar is voor bijvoorbeeld het afnemen van enquêtes.

Bachelor Thesis – De strijd voor gelijkwaardigheid

conclusie komen we terug op de contextuele probleemstelling en doelstelling en geven we antwoord op de centrale vraag en reflecteren we kritisch op de onderzoeksresultaten.

Burgerschap in de strijd voor gelijkwaardigheid

Theoretische uiteenzetting

Omdat burgerschap een essentieel begrip is om de strijd voor gelijkwaardigheid te begrijpen, zal het een centrale rol spelen in onze thesis. In de theoretische uiteenzetting zullen wij aandacht besteden aan de verschillende aspecten van burgerschap en de manier waarop het begrip bepalend is voor de strijd voor gelijkwaardigheid. In de eerste paragraaf beginnen we echter met het bespreken van het concept etniciteit. Dit doen we om twee redenen. Ten eerste dient etniciteit als een basis voor de daarop volgende paragrafen omdat wij burgerschap, evenals etniciteit, conceptualiseren als een sociaal geconstrueerde identiteit. Ten tweede heeft het begrip etniciteit, en met name etnische diversiteit, veel invloed op de beleving van burgerschap - zoals later nader verklaard zal worden in paragraaf drie. In de tweede paragraaf beschrijven we hoe burgerschap, als een sociaal geconstrueerde identiteit, gerelateerd is aan rechten en een gevoel van *belonging* en hoe burgerschap, net als etniciteit, het in- en uitsluiten van individuen en groepen impliceert. In de derde paragraaf worden etnische diversiteit en conflict besproken als contextuele factoren die de beleving van burgerschap vormen. In deze paragraaf geven we tevens een definitie van gelijkwaardigheid; een aspect/begrip dat bepalend is voor de strijd van inheemse groepen. Tot slot bespreken we in de laatste paragraaf sociale bewegingen en *grassroots* organisaties die de strijd voor gelijkwaardigheid faciliteren. We sluiten de paragraaf af met een korte bespreking van de *rights-based approach* die veel *grassroots* organisaties kenmerkt.

2.2 Etniciteit - Hidde

Voorheen werd etniciteit gezien als een onveranderlijke of statische identiteit. (Wright, 1998 in van Meijl 2008, 168). Deze essentialistische notie van identiteit is inmiddels achterhaald. Tegenwoordig wordt identiteit gezien als een sociaal construct en is daarmee veranderlijk en dynamisch, niet statisch. (Eriksen 2010, 25). Barth (1969, 3) stelt dat etniciteit een sociaal culturele identiteit is die een bepaalde groep mensen met elkaar verbindt door middel van gemeenschappelijke kenmerken zoals ras, voedsel, kleding, taal en politieke voorkeur. Etniciteit is volgens hem hetgeen wat de basisidentiteit van de mens vormt. Barth (1969, 5) spreekt van een etnische identiteit wanneer we geneigd zijn om een andere etnische groep te benoemen ten opzichte van de specifieke kenmerken van de eigen groep waar men toe behoort. Daarnaast zijn identiteit en etniciteit tweeledig van aard: ze ontstaan niet in een geïsoleerd individueel proces, maar worden ook niet opgelegd door een collectief. Identiteit en etniciteit worden gevormd door interactieprocessen tussen individuen en groepen. Lidmaatschap van een groep is dus niet slechts het bezitten van een gemeenschappelijke cultuur, maar ook de toewijzing en identificatie van het individu zelf. (Verkuyten 2004, 53). Barth

stelt namelijk in zijn structurering theorie dat het sociale leven fundamenteel dual is. Volgens deze visie wordt etnische identiteit zowel toegeschreven (*ascribed*) als behaald (*achieved*). (Eriksen 2010, 66) Etnische minderheden zijn in deze opvatting dus niet slechts passieve ontvangers van toegeschreven identiteiten maar zijn zelf ook actief in het reageren op positieve en negatieve beeldvormingen. Zo worden mensen door anderen gecategoriseerd op basis van aangenomen kenmerken (*ascribed identity*) maar tegelijkertijd beschouwen en definiëren mensen zichzelf in culturele, nationale of etnische termen (*achieved identity*). Etnische identiteit is niet altijd duidelijk aanwezig en het verschilt per groep wanneer een identiteit belangrijk is. Hoe sociale identiteiten betekenis krijgen is dus sterk afhankelijk van de sociale context (Verkuyten 2004, 55).

De constructie en het concept van etniciteit is dynamisch en komt door de interactie tussen individuen tot stand. Ook worden etnische identiteiten zowel toegeschreven door anderen aan een groep, als toegeschreven door de eigen groep.

2.2 Burgerschap en in en uitsluiting - Hidde

In deze paragraaf bespreken we het concept burgerschap en etniciteit als sociale constructen. We bespreken hoe burgerschap, als een vorm van sociale identiteit, gerelateerd is aan rechten en plichten. Tot slot bespreken we hoe de in- en uitsluiting van individuen en groepen inherent is aan burgerschap.

Volgens Purvis en Hunt (1999, 457) kan burgerschap historisch gezien worden begrepen als verbondenheid met een bepaalde plaats en een verzameling van rechten en plichten binnen de natie die sturing geven aan de leden van een politieke gemeenschap. Burgerschap is in deze oude opvatting een politiek concept. Ze stellen echter dat processen van mondialisering en de toegenomen migratie van mensen en goederen ervoor zorgen dat deze opvatting van burgerschap (die aan fysieke en nationale grenzen is gebonden) in twijfel wordt getrokken. Purvis en Hunt stellen daarom opnieuw de vraag wie er binnen een samenleving recht heeft op burgerrechten en privileges die voortvloeien uit de status van burgerschap. Zo kunnen er spanningen ontstaan tussen burgers vanwege het feit dat er vandaag de dag een grote diversiteit is van verschillende sociale identiteiten enerzijds, en de opvatting van burgerschap als een uniforme, unieke identiteit anderzijds. (Purvis en Hunt 1999, 457) De status van burgerschap heeft zich door deze spanning altijd gemanifesteerd in vormen van in- en uitsluiting. Ze stellen dat de verschillende discoursen over burgerschap het begrip burger veelvuldig als de meest vooraanstaande vorm van politieke identiteit hebben beschouwd. Door deze percepties werden alternatieve vormen van identiteit vaak buiten het politieke domein geplaatst. (Purvis & Hunt 1999, 462). Verder wordt er in de literatuur gesproken over gedifferentieerd burgerschap. Gedifferentieerd burgerschap is een vorm van burgerschap waarbij er

speciale rechten worden toegekend voor groepsverschillen. In deze opvatting is gelijke behandeling (rechten) voor alle burgers oneerbiedig naar de verschillen van mensen en culturen die de hedendaagse natiestaten vormen (Young 1989 in Holston 2011, 5).

Ondanks deze politieke invulling van het begrip burgerschap is er de laatste jaren steeds meer aandacht gekomen voor de samensmelting van cultuur en burgerschap. De sociologische benadering probeert begrippen zoals insluiting, identiteit en *belonging* bij elkaar te brengen (Delanty 2002, 61). *Belonging*, is de mate waarin iemand zich ergens thuis en veilig voelt. *Belonging* is in de basis een emotie, maar wanneer dit gevoel bedreigd wordt, dan spreken we van *politics of belonging*. Het gaat hierbij dan om de instandhouding van grenzen tussen gemeenschappen door de heersende politieke macht maar ook om de betwisting en uitdaging van deze heersende politieke macht door andere politieke *agencies* (Yuval en Davis 2006, 205). Het ontwikkelen van een gevoel van *belonging* is een continu proces en heeft betrekking op het lidmaatschap in- en uitsluiting van verschillende groepen tijdens iemand zijn of haar leven. *Belonging* kan in ons onderzoek begrepen worden als de mate waarin mensen zichzelf zien als lid van een gemeenschap en welke grenzen er door deze gemeenschap worden geconstrueerd. Het wordt duidelijk dat dit nauw samenhangt met burgerschap en het kan ons meer vertellen over de verschillende identiteiten die mensen voor zichzelf creëren.

Of mensen nu wel of niet actief deelnemen in een gemeenschap of binnen de samenleving, burgerschap kan een insluitende of uitsluitende vorm aannemen. Zo kunnen er binnen een samenleving macht en privileges ingezet worden om een uniforme vorm van burgerschap in stand te houden en andere vormen van burgerschap uit te sluiten. (Holston en Appadurai 1996, 191). In het verlengde hiervan stelt Van Brussel (2009, 14) dat burgerschap het 'uitmarkeren' van *the other* betreft. *Other* refereert naar het concept van *othering*: dit is het definiëren van een sociale identiteit door afstand te nemen van een *other*. Van Brussel (2009, 13) bedoelt hiermee dat burgerschap in feite een uitsluitende praktijk is. Er is altijd sprake van burgers en 'niet burgers' en aan burgerschap zijn grenzen gebonden. Het betreft onder andere fysieke grenzen zoals landsgrenzen alsook sociaal-culturele grenzen gebaseerd op gender, etniciteit en/of religie (Van Brussel 2009, 14). Belangrijk wat Van Brussel zegt is dat de begrippen burger en burgerschap 'floatings signifiers' zijn: burgerschap heeft geen vaste betekenis en de verschillende discoursen hebben elk hun eigen voorkeur met betrekking tot de betekenis (van Brussel 2009, 14). Burgerschap kan daarom begrepen worden als een construct dat meerdere lagen heeft. Het is zowel etnisch als statelijk, lokaal en nationaal en economische en politiek van aard. Voor ons onderzoek is het goed om te realiseren dat burgerschap in meerdere lagen en gradaties van de samenleving kan voorkomen en het is belangrijk om een duidelijk onderscheid te maken tussen identificatie en participatie. (Yuval en Davis 2006, 206).

Mensen kunnen bijvoorbeeld actief deelnemen aan de gemeenschap maar zich niet identificeren met deze gemeenschap en vice versa.

Om een betere definitie van gelijkwaardigheid te krijgen in de context van een etnische diverse samenleving, maken Holston en Appadurai (1996, 190) onderscheid tussen substantieel en formeel burgerschap. Formeel burgerschap refereert naar het officiële lidmaatschap van de natiestaat en substantieel burgerschap, daarentegen, naar de mate waarin burgers toegang hebben tot sociale, economische, politieke en culturele rechten. Idealiter zijn deze twee vormen van burgerschap nauw verbonden met elkaar en geeft formeel lidmaatschap toegang tot de bovengenoemde rechten. Gelijkwaardigheid kan daarom gedefinieerd worden als de gelijke toegang van burgers tot zowel formeel als substantieel burgerschap en ongelijkheid, daarentegen, als ongelijke toegang tot formeel en vooral substantieel burgerschap.

Uit het bovenstaande kunnen we concluderen dat burgerschap en identiteit veel met elkaar gemeen hebben en dat burgerschap conceptueel gezien als een vorm van identiteit beschouwd kan worden. Verder heeft burgerschap voor verschillende mensen verschillende betekenissen. Burgerschap is net als ras, etniciteit en gender een *'group marker'* en creëert een *'wij'* versus *'zij'*-gevoel op basis van uitsluiting. Het verschil is echter dat de formele vorm burgerschap een legale basis heeft en geïnstitutionaliseerd is in tegenstelling tot bijvoorbeeld etniciteit dat vaak alleen een sociaal culturele basis heeft (Van Brussel 2009, 17). Voor ons onderzoek is het van belang om rekening te houden met deze discrepantie van een formele vorm van burgerschap enerzijds, en de etnische identiteit en rechten van groepen die niet noodzakelijk erkend worden binnen de natiestaat anderzijds. Wij verwachten dat burgerschap als collectieve identiteit en verzameling van rechten en plichten in de praktijk kan botsen met de diverse collectieve etnische identiteiten.

2.3 Diversiteit en gelijkwaardigheid - David

In de voorgaande paragrafen hebben we zowel burgerschap als etniciteit als sociaal geconstrueerde identiteiten gedefinieerd (Eriksen 2010, 25 in Van Brussel 2009, 14-17). Aan beide identiteiten worden grenzen gesteld en beiden leiden daarom onvermijdelijk tot in- en uitsluiting van groepen en personen (van Brussel 2009, 13). Idealiter beschikt iedereen over een gelijke vorm van burgerschap als een collectieve, geïnstitutionaliseerde identiteit ongeacht etnische diversiteit. In landen als Zuid-Afrika en Guatemala leert de praktijk echter anders en leidt etnische diversiteit tot etnische ongelijkheid (Valji 2004, Neocosmos 2010). In beide landen wordt dit verschil tussen etnische groepen verder versterkt door een conflict verleden. (Valji 2003, Oglesby 2007, 91) Daarom

bespreken we in deze paragraaf de invloed van etnische diversiteit en conflict op de constructie en beleving van etniciteit en burgerschap.

Om ervoor te zorgen dat burgerschap als collectieve identiteit de etnische diversiteit overstijgt, wordt er onderscheid gemaakt tussen het publieke en het privé domein. Het publieke domein wordt gekenmerkt door politieke, sociale en economische instituties en wordt idealiter gekenmerkt door gelijkwaardigheid - dat wil zeggen: gelijke toegang tot politieke, sociale, en economische rechten. Het privé domein wordt gekenmerkt door informele relaties, groepen en activiteiten. Individuen en groepen hebben de vrijheid om hun culturele en/of etnische identiteit uit te dragen in het privé domein, maar blijven als het goed is gelijk voor de wet in het publieke domein. Met andere woorden, diversiteit behoort tot het privé domein en moet in balans staan met gelijkheid in het publieke domein. De praktijk leert echter dat dit onderscheid niet altijd duidelijk is en dat er in het publieke domein ook onderscheid wordt gemaakt op basis van etniciteit. (Rex 1997, 205-228) .

Om het verband te leggen met de definities van Holston en Appadurai (1996, 190) uit de vorige paragraaf, geeft formeel burgerschap officieel toegang tot het publieke domein en de daarbij horende rechten die zij definiëren als substantieel burgerschap. De praktijk leert echter dat juist toegang tot substantieel burgerschap problematisch is en dat formeel en substantieel burgerschap in toenemende mate los van elkaar komen te staan. In veel gevallen geeft formeel burgerschap slechts toegang tot politieke rechten als stemrecht. In Zuid-Afrika en Guatemala hebben alle burgers bijvoorbeeld wettelijk gezien gelijk kansen en rechten, maar in de praktijk worden beide samenlevingen gekenmerkt door sociaal-economische ongelijkheid tussen etnische groepen. (Salazar 2012, Seeking 2008) Deze ontwikkeling kan leiden tot een vervreemding van de identiteit als burger, de natiestaat en een herdefiniëring van burgerschap: wie heeft er wel en niet recht tot (substantieel) burgerschap? (Appadurai en Holston 1996, 191) Zoals duidelijk werd in de vorige paragraaf, worden de grenzen van burgerschap vaak gesteld aan de hand van gender, religie of etniciteit. (van Brussel 2009, 14) Het definiëren van burgerschap kan in etnische diverse landen daarom leiden tot een polarisatie van een samenleving door het in en uitsluiting van etnische groepen.

Dit proces van polarisatie kan in landen, zoals in Zuid-Afrika en Guatemala, versterkt worden door conflict. Kymlicka (2010, 97,106-109) identificeert conflict en de dreiging van conflict als de oorzaak voor de waarneembare polarisatie in multiculturele samenlevingen. Tijdens een conflict kan een samenleving verdeeld worden op basis van etniciteit doordat etnische identiteiten als onveranderlijk worden beleefd. In extreme gevallen leidt dit tot een etnische polarisatie van de samenleving.

Bachelor Thesis – De strijd voor gelijkwaardigheid

Hoe er naar het verband tussen conflict en etniciteit gekeken wordt hangt veelal samen met hoe etniciteit zelf gezien wordt. (Demmers 2012, 24-28, Bah 2016) Vanuit een primordiale benadering, bijvoorbeeld, wordt etniciteit meestal gezien als een oorzaak van conflict. (Demmers 2012: 24-25) Wanneer etniciteit gezien wordt als een sociaal construct – de benadering die in dit onderzoek centraal staat - dan worden grote etnische verschillen juist opgevat als een gevolg van conflict. (Demmers 2012, 25-27)

Ongeacht de benadering is het duidelijk dat etniciteit in de afgelopen drie decennia een grote rol is gaan spelen in conflict. (Demmers 2012, 27-28) Zoals hierboven genoemd, kan conflict leiden tot de polarisatie van een samenleving. Demmers (2012, 27-28) illustreert dit proces aan de hand van het voorbeeld van Joegoslavië. Voor de burgeroorlog leefden de verschillende etnische groepen zonder problemen met elkaar samen. De etnische identiteit als Kroaat of Serviër was ondergeschikt aan de identiteit als Joegoslaaf. Nadat de burgeroorlog uitbrak werd Joegoslavië echter verdeeld op basis van etniciteit, dat als onveranderlijk werd beleefd. Dit kan leiden tot wat Bah (2016, 292) een *divided society* noemt: '[a society in which] ascriptive ties generate an antagonistic segmentation of society, based on terminal identities with high political salience, sustained of a substantial period of time.'

Het voorbeeld van Joegoslavië illustreert hoe conflict direct invloed kan hebben op identiteit. Door verschillende auteurs (Neocosmos 2010, Valji 2003) wordt er bijvoorbeeld gesproken over de blijvende invloed van Apartheid op de etnische ongelijkheid in Zuid-Afrika en de gevolgen hiervan op burgerschap.¹¹ In Guatemala zijn de blijvende effecten van de burgeroorlog eveneens nog steeds zichtbaar. Mede door de waarheidscommissie, die de inheemse bevolkingsgroepen vooral identificeert als slachtoffers, wordt het stereotype van inheemse Guatemalteken als kwetsbaar en makkelijk te manipuleren in stand gehouden. (Oglesby 2007)

In Zuid-Afrika maakte de waarheidscommissie een vergelijkbaar onderscheid tussen slachtoffers en daders. (Valji 2003, 21-25) In tegenstelling tot Guatemala beschrijft het rapport van de waarheidscommissie in Zuid-Afrika iedereen als een slachtoffer van Apartheid; alleen de politici en de soldaten die direct betrokken waren bij misdaden worden als dader beschouwd. Dit narratief, dat een gemeenschappelijk lijden benadrukt, moest volgens Valji (2003, 25-27) een nieuwe nationale overheid en nationaliteit legitimeren in een verdeeld, post-apartheid Zuid-Afrika.

---

¹¹ Zowel Valji (2003) als Seeking (2008) beschrijven hoe als gevolg van het Apartheid regime er nog steeds etnische ongelijkheid aanwezig is in Zuid-Afrika. Bijvoorbeeld, gemiddeld gezien is de blanke bevolking aanzienlijk meer welvarend ten opzichte van de rest van de bevolking. Ook de raciale segregatie zet zich in de samenleving. (Seeking 2008, 2, 7)

De bovengenoemde voorbeelden uit Zuid-Afrika en Guatemala illustreren niet enkel hoe een conflict een blijvend effect heeft op etnische identiteit, maar eveneens hoe deze invloed actief kan worden ingezet, zoals in het geval van de waarheidscommissie in Zuid-Afrika. Hoe een conflict herinnerd wordt, door bijvoorbeeld het construeren van een historisch narratief, is daarom een proces dat zowel achteruit als vooruit kijkt: ‘...we look to the past to bolster our agenda and justify our concerns in the present’ (McGrattan 2014, 391). We moeten ons daarom bewust zijn dat het verleden actief ingezet kan worden om de constructie burgerschap als een identiteit te beïnvloeden.

Concluderend kunnen we stellen dat de constructie van burgerschap sterk beïnvloed kan worden door contextuele factoren zoals etnische diversiteit en conflict. In Guatemala en Zuid-Afrika heeft dit onder andere geleid tot de uitsluiting van etnische groepen van substantieel burgerschap ondanks het feit dat inheemse bevolkingsgroepen op papier volwaardig lid van de natiestaat zijn. In de volgende paragraaf bespreken we hoe uitgesloten groepen in actie kunnen komen om toegang te krijgen tot substantieel burgerschap.

2.4 Strijden voor gelijkwaardigheid – Hidde & David

Uit de voorgaande paragrafen is duidelijk geworden dat zowel etnische diversiteit als een conflict verleden burgerschap tot een problematisch begrip kunnen maken. In Zuid-Afrika en Guatemala, waar burgerschap de etnische diversiteit niet overstijgt, worden uitgesloten groepen genoodzaakt om zelf te strijden voor hun rechten. In deze paragraaf zullen wij daarom het werk van Charles Tilly (2004) over sociale bewegingen bespreken, de kenmerken van inheemse bewegingen, *grassroots* organisaties en tot slot de rights-based approach van deze organisaties.

Tilly (2004, 3) definieert sociale bewegingen zoals vrouwenbeweging, arbeidersbeweging, vredesbeweging of een studentenbeweging aan de hand van drie kenmerken. Ten eerste delen de leden van de beweging in een collectieve identiteit die gecreëerd wordt door het nastreven van een gemeenschappelijk doel. Ten tweede dienen sociale bewegingen in een conflicten geplaatst te worden. Door politiek en/of culturele discussies aan te gaan proberen sociale bewegingen hun doelen te bereiken en de gewenste verandering te realiseren. In veel gevallen zijn sociale bewegingen in conflict met de overheid en proberen ze middels hervormingen ongelijkheid te bestrijden. Ten derde worden sociale bewegingen gekenmerkt door dichte netwerken waarbij er vaak sprake is van een horizontale organisatiestructuur. Dit betekent dat een beweging gestuurd wordt door haar leden en niet van bovenaf geleid wordt door een leider of een bestuur.

Het doel of ideaal waar een beweging naar streeft, evenals de motivatie van haar leden om zich aan te sluiten bij de beweging, zijn gevarieerd. In samenlevingen die gekenmerkt worden door sociaal economische ongelijkheid, kan relatieve deprivatie een belangrijke rol spelen. (Bhandari 2004,

479) Hiermee wordt bedoeld dat sociale bewegingen en hun leden worden gemotiveerd door een gevoel dat zij tekort worden gedaan vergeleken met anderen. Individuen en sociale bewegingen kunnen ook gemotiveerd worden vanuit onvrede met hun huidige materiële welvaart die niet overeenkomt met eerder gestelde verwachtingen.

Naast het strijden voor sociaal-economische gelijkheid dienen sociale bewegingen in landen als Zuid-Afrika en Guatemala een tweede functie: in beiden landen hebben hervormingen plaatsgevonden om democratisering te bevorderen maar deze zijn incompleet en in sommige gevallen tegenstrijdig. Weliswaar zijn er meer politieke kansen gekomen voor burgers, maar zwakke en/of ondemocratische staatsinstituties beperken veelal de politieke toegang, participatie en lokale autonomie van voornamelijk historisch gemarginaliseerde groepen (McGrattan 2014,391). In beide landen zijn er sociale bewegingen ontstaan die opkomen voor inheemse rechten. Deze bewegingen betwisten institutionele grenzen en de uitoefening van burgerschap (Yashar, 25, 1998).

Bewegingen die opkomen voor de rechten van inheemse bevolkingsgroepen worden binnen de antropologie gekenmerkt door vier thema's, waarvan de eerste: representatie. (Hodgson, 2004, 1041) Hierbij wordt niet alleen aandacht gegeven aan de constructie van een authentieke en vaak essentialistische inheemse identiteit maar ook aan de historische, sociaal-politieke en economische context waarbinnen deze identiteit geconstrueerd wordt. De context beïnvloedt niet alleen welke identiteit geconstrueerd wordt maar ook het doeleinde. Een tweede thema dat een belangrijke rol speelt is erkenning. Het gaat hierbij niet alleen om de erkenning van inheemse groepen door de natiestaat en maar ook de representatie van deze groepen binnen de overheid. De reden hiervoor is dat overheden in veel gevallen de desbetreffende inheemse groepen als tweederangs burgers heeft behandeld. (Hodgson, 2004, 1041) Het derde thema dat inheemse bewegingen kenmerkt is toegang tot natuurlijke bronnen. Landrechten, bijvoorbeeld, vormen vaak een probleem door postkoloniale staatsinterventies maar ook door de kapitalistische industrie waarbij bedrijven land hebben toegeëigend. Een laatste veel voorkomend thema zijn culturele rechten en het recht op zelfbeschikking waar inheemse groepen zich voor inzetten. Inheemse groepen strijden ervoor om hun ontwikkeling zelf te bepalen en hun culturele kennis, prestaties, materiële voorwerpen, talen en biogenetische materiaal te beheersen en beschermen. In veel gevallen botsen de opvattingen van inheemse groepen over wat ontwikkeling precies inhoudt met de opvattingen van moderne en neoliberale natiestaten en internationale donoren. (Hodgson, 2004, 1042)

Naast doelstellingen, variëren sociale bewegingen ook in hun organisatie structuur. Binnen ons onderzoek hebben we bijvoorbeeld veel te maken gehad met *grassroots* organisaties. *Grassroots*

bewegingen zijn initiatieven van gelijkgestemde individuen die door collectieve actie hun doelen proberen te realiseren op een lokaal, nationaal en zelfs internationaal niveau. *Grassroots* organisaties worden gekenmerkt door een *bottom up* organisatiestructuur en bewegen zich onafhankelijk van bestaande machtsstructuren zoals de natiestaat en multinationals (Appadurai 2000, 3). *Grassroots* organisaties zijn vaak verbonden aan een lokale cultuur en zetten lokale normen en waarden in tegen culturele homogeniteit.¹² Als organisatie vorm, worden *grassroots* organisaties vaak bekritiseerd vanwege een gebrek aan duidelijk leiderschap, maar volgens Momsen (2002) zouden *grassroots* in principe in staat moeten zijn om inheemse burgers te ondersteunen om voor hun rechten op te komen.

Voorheen werd het begrip *grassroots* geassocieerd met de arme arbeidersklassen in kleine plattelandsgemeenschappen of stedelijke wijken. Deze associatie is echter in de loop der jaren veranderd. Nieuwe informatie- en communicatietechnologieën faciliteren het uitwisselen van informatie; bouwen van netwerken; vormen van allianties en het aanpassen op nieuwe uitdagingen en ontwikkelingen voor groepen en organisaties ongeacht het land of regio waar ze functioneren. (Batliwala, 2002, 394 – 395). Doordat *grassroots* met gemak landsgrenzen overstijgen kunnen ze hun netwerken uitbreiden in hun strijd tegen internationale tegenhangers zoals multinationals of handelsorganisaties, ongeacht culturele en contextuele verschillen van de *grassroots*. Omdat in Zuid-Afrika en Guatemala inheemse bevolkingsgroepen toegang hebben tot formeel burgerschap en politieke rechten, ligt de nadruk in de strijd voor gelijkwaardigheid op substantieel burgerschap. (Salazar 2012, Seeking 2008) De strijd van inheemse groepen is daarom veel breder dan slechts een strijd voor politieke rechten en officiële erkenning als burgers.

Deze benadering komt overeen met de *rights-based approach* die onder andere door de Verenigde Naties wordt gepropageerd. (United Nations Population Fund 2017) Deze benadering neemt de rechten van de mens (zoals vastgesteld in het Handvest van de Rechten van de Mens) als een richtlijn voor ontwikkeling, en niet de principes van democratie of de vrijemarkteconomie. Hierdoor komt er onder andere meer nadruk te liggen op sociaal-economische rechten in plaats van politieke en civiele rechten. (Uvin 2010, 602 & 603) De benadering maakt hiermee een belangrijk onderscheid tussen noden en rechten; de noden van de armen zullen nooit verzadigd zijn totdat hun rechten gewaarborgd worden. (United Nations Population Fund 2017) De *rights-based approach* maakt ook onderscheid tussen rechthebbende (burgers) en plichthouders (de staat, NGO's en instituten). Rechthebbenden moeten aangemoedigd en ondersteund worden in het opeisen van hun rechten terwijl plichthouders verantwoordelijk gehouden moeten worden in het waarborgen van

---

¹² Culturele homogeniteit duidt op de eenvormigheid van de samenstelling een bevolking.

deze rechten De strijd voor gelijkwaardigheid wordt niet alleen een strijd voor gelijke toegang tot rechten, maar tot een gelijkwaardige verhouding tussen rechthebbende en plicht houders, oftewel, inheemse groepen en de staat.

Ter conclusie, sociale bewegingen vormen een middel voor uitgesloten groepen, zoals inheemse bevolkingsgroepen in Zuid-Afrika en Guatemala, om in actie te komen voor hun rechten. Sociale bewegingen variëren zowel in doelstelling en visie, als in organisatie structuur. *Grassroots* organisaties zijn een voorbeeld van een veel voorkomende vorm van sociale bewegingen die de strijd voor gelijkwaardigheid faciliteren voor zowel inheemse groepen als sociaal economisch gemarginaliseerde groepen. Een gemeenschappelijk kenmerk voor de organisaties die in dit onderzoek aan bod komen is hun *rights-based approach* en een nadruk op het toegang verkrijgen tot rechten. Met deze kennis in het achterhoofd, schetst de volgende paragraaf een beeld van de landen waar ons onderzoek betrekking op heeft.

Struggling Democracies

De actuele context in Guatemala en Zuid-Afrika

In dit hoofdstuk beschrijven we de context van de landen waar ons onderzoek hebben uitgevoerd.. Per land beschrijven we belangrijke historische gebeurtenissen die de huidige beleving van burgerschap en etniciteit beïnvloeden. Naast een historische context geven we ook een korte schets van de huidige spanningen rondom diversiteit en gelijkwaardigheid van burgers. Tot slot wijden we een woord aan de strijd die gevoerd wordt door Guatemalteken en Zuid-Afrikanen voor hun rechten.

3.1 Guatemala - Hidde

Deze paragraaf bespreekt wat er in de literatuur geschreven is over burgerschap in Guatemala. Het eerste gedeelte geeft een korte schets van het conflict verleden van Guatemala waarbij de vredesakkoorden en de gevolgen daarvan op de inheemse bevolking, ook wel *indígenas*, beschreven worden. Ik beschrijf vervolgens de problemen die inheemse burgers in het land ondervinden en tot slot bespreken ik hoe de inheemse organisaties en sociale bewegingen zich hebben ontwikkeld in het land.

Guatemala is een land waarvan het verleden gekenmerkt wordt door strijd en discriminatie. Er is ruim zesendertig jaar een burgeroorlog geweest waarbij de rechten van de inheemse bevolking sterk werden onderdrukt. Het conflict heeft aan tweehonderdduizend mensen het leven gekost waarvan tachtig procent inheemse burgers waren (Valji 2004, 23). Op het einde van het conflict was er geen sprake van een relatie tussen de Guatemalteekse staat en de *indígenas*. De vredesakkoorden, die op 29 december 1996 werden getekend, maakten een einde aan de burgeroorlog. Een van de akkoorden had betrekking op de gelijke rechten voor *indígenas* en was bedoeld om het multiculturele karakter van Guatemala te benadrukken en om meer gelijkheid te creëren. Hierin stonden o.a. voorgenomen beleidsmaatregelen gericht op een nationale civiele reconstructie van een nieuwe Guatemalteekse burger, op basis van vrede, mensenrechten, multiculturalisme en democratie (Rubin 2016, 640). Uit onderzoek blijkt dat zestig procent van bevolking zichzelf nog steeds als inheems identificeert (Rubin 2016, 641). Dit roept meerdere vragen op omtrent de identificatie van deze mensen met betrekking tot burgerschap.

Verder associëren veel mensen in Guatemala burgerschap met onderdrukking, armoede en raciale discriminatie vanwege het conflict verleden waarbij ze werden uitgesloten van formeel burgerschap. Dit hield in dat ze geen stemrecht hadden en niet de mogelijkheid hadden om te participeren in de politiek. Zoals eerder besproken betrof dit formeel burgerschap, maar inmiddels heeft elke Guatemalteek op papier dezelfde rechten en plichten. In de praktijk is dit niet altijd het geval. Guatemala heeft een overgang gehad van een conflict verleden naar een democratie in een

tijdperk waarbij de vrijemarkteconomie het dominante paradigma was. Acceptatie binnen de internationale gemeenschap betekende ook integratie in de internationale economie wat zorgde voor een vergroting van reeds bestaande patronen van economische ongelijkheid in het land. Waar ongelijkheid eerst meer raciaal van aard was, is dat na het conflict meer economisch en sociaal cultureel van aard. Valji (2004, 82) schrijft: ‘the ability to achieve an inclusive political citizenship is being steadily eroded by the parallel inability to include these populations economically and socially’. Hij concludeert dat lopende armoede en sociale uitsluiting langs dezelfde raciale lijnen lopen als het verleden en dat daarmee geweld en ongelijkheid worden gevoed en dit kan gezien worden een obstakel voor Guatemala om een nieuwe inclusieve vorm van burgerschap te ontwikkelen (Valji, 2004, 80).

Guatemala wordt door media, schrijvers en academici regelmatig gerepresenteerd als een land van criminaliteit, politiek geweld en interne problemen binnen etnische gemeenschappen. (Little en Smith, 2009, 1) Inheemse Guatemalteken worden hierbij neergezet als slachtoffers terwijl zij volgens Little & Smith zelf op een actieve en constructieve manier omgaan met deze problemen. Sinds de vredesakkoorden zijn duizenden inheemse vluchtelingen teruggekeerd en hebben ze de macht gekregen over gemeentelijke overheden die voorheen in handen waren van de *ladino* minderheden. (Little en Smith, 2009, 1). Zo is Pedro Iboy, een oud burgemeester van het department Solola van grote invloed geweest op de ontwikkeling van het onderwijs, inheemse rechten en culturele evenementen en bracht hij een opleving van de Maya cultuur teweeg in de vorm van workshops met betrekking tot het gebruik van de inheemse taal, traditionele kleding, de maya kosmologie en beoefeningen van spirituele Maya leiders. Belangrijk om te noemen is dat Pan-Maya¹³ activisme een reactie was op het politieke geweld maar ook op mondialisering van de economie en politiek. Zo wilde deze beweging alle inheemse volken verenigen tot een enkele etnische/culturele identiteit. Dergelijke culturele sociale bewegingen verwierpen het idee van geweld als oplossing voor de ongelijkheid. Ze waren hierin niet slechts neutraal, ook wilden ze de beeldvorming die Ladinos van de inheemse Maya bevolking veranderen, bruggen bouwen om zo op een democratische manier structurele veranderingen te realiseren. (Little & Smith, 2009, 65)

Als gevolg van de ervaren uitsluiting zijn er in de afgelopen decennia meerdere inheemse bewegingen opgericht. Zij zetten zich in voor inheemse rechten en recht op inheemse identiteit vanwege de ongelijkheid en het conflict verleden dat een grote stempel op de Guatemalteekse samenleving drukt (Rubin 2016, 642). Deze organisaties zijn actieve actoren en zetten zich succesvol in om inheemse rechten te promoten. Een belangrijk voorbeeld hiervan is het feit dat oude inheemse

---

¹³ Dit is een etnische politieke beweging die eind jaren tachtig opkwam als reactie op politieke marginalisatie

rechtssystemen weer deels heringevoerd mochten worden.¹⁴ Ook is er in 2004 een uitspraak van het gerechtshof geweest die de autonomie van inheemse autoriteiten erkent, maar deze rechtssystemen zijn tot op heden nog niet opgenomen in de grondwet. Deze twee vormen van zowel een landelijk rechtssysteem als meerdere inheemse rechtssystemen hebben zowel voorstanders die het zien als een erkenning van etnische diversiteit en gelijkheid als tegenstanders die het zien als een obstakel voor een universele vorm van burgerschap en een uniforme gelijkheid voor de wet. (Valji 2004, 69) Het laat zien hoe burgerschap in de context van deze verschillende rechtssystemen een dubbelzinnig begrip is in Guatemala. Een belangrijke kanttekening is dat de geschiedenis van het Maya activisme in het departement Solola ook onderlinge strijd kent, zoals tussen de Guatemalan National Revolutionary Unity's URNG en de Solotecos Unidos para Desarrollo (SUD). Dit conflict werd veroorzaakt door verschillende opvattingen omtrent de invulling van wat het betekent om Maya te zijn. Het laat zien hoe conflicten die eerst etnisch van aard waren (ladino versus Maya), leidden tot conflicten binnen de inheemse gemeenschap gebaseerd op klasse, gender, persoonlijke belangen en partij politiek. (Little en Smith, 2009, 29)

Concluderend, burgerschap kan een ambivalent en gevoelig onderwerp zijn binnen het cultureel diverse Guatemala waarbij de sociale en economische uitsluiting van *indígenas* een feit is. Guatemala biedt een interessante context om de strijd van inheemse burgers voor meer inheemse rechten en de strijd tegen ongelijkheid te onderzoeken. De focus leggen op *indígenas* die sociaal economisch achtergesteld zijn zal waarschijnlijk interessante inzichten bieden in de spanning tussen diversiteit en gelijkwaardigheid in de context van de beleving van burgerschap.

3.2 Zuid-Afrika – David

Toen Mandela(1994) zijn voorganger de Klerk opvolgde was zijn boodschap duidelijk: 'Never, never, and never again shall it be that this beautiful land will again experience the oppression of one by another.' De nieuwe *Rainbow Nation* moest gekenmerkt worden door gelijkwaardigheid, vrede een eenheid. Discriminatie, racisme en etnische ongelijkheid waren een kwaad dat tot het Apartheid verleden behoorde. Het verleden heeft echter diepe sporen achtergelaten die nu, na meer dan twintig jaar , nog steeds zichtbaar zijn (Seekings 2008, Valji 2003, Neocosmos 2010).

Van 1948 tot 1994 was Zuid-Afrika onderworpen aan het beleid van de Nationale Partij. (Seeking 2008, 3-5) Dit beleid, dat later bekend werd als Apartheid, institutionaliseerde de segregatie van witte, gekleurde en zwarte zuid-Afrikanen. (Adams 2012, Seeking 2008) Deze raciale categorieën

---

¹⁴ Dit betrof het ' Agreement on identity an rights of indigenous people' en had betrekking op het recht op eigen identiteit en opnieuw inheems onderwijs. Ook mochten oude rechtssystemen weer deels heringevoerd worden. Dus sommige conflicten konden via deze rechtspraak behandeld worden. Dit inheemse recht is nog steeds erg belangrijk in het land.

waren hiërarchisch geordend. De blanke bevolking werd gezien als het meest pure ras en genoot van beter onderwijs, een hoger inkomen, betere gezondheidszorg en stemrecht. (Seeking 2008, 3-5) De zwarte bevolking, daarentegen, vormde de onderste laag van de samenleving en moest genoeg nemen met basisonderwijs, een lager inkomen en slechtere gezondheidszorg. In 1950 ontstond er door de *Group Areas Act* ook ruimtelijke segregatie en werden zwarten en gekleurden verplaatst naar mono-rationale wijken. De interactie tussen rassen werd hierdoor beperkt en seksuele relaties tussen rassen werd verboden. (2008, 4) Het beleid van de Nationale Partij ging zo ver dat er aparte *Homelands of bantustans* werden gevormd voor de verschillende etnische bevolkingsgroepen. In de bantustans genoten inheemse groepen van beperkte onafhankelijkheid, maar verloren hiermee wel hun recht op hun Zuid-Afrikaans burgerschap. Neocosmos (2010) schrijft daarom over ‘foreign natives’ en benadrukt het exclusieve karakter van burgerschap onder het Apartheidsregime. (Neocosmos 2010, 21 -43)

Toen Nelson Mandela in 1994 aan de macht kwam werd het beleid van de Nationale Partij snel ontmanteld. Dit was echter alleen het begin. Valji (2003, 17) schrijft: ‘Few countries have had to start building a future on quite the same divided and derisive history as South Africa.’ Seeking (2008, 1) voegt hier aan toe: ‘The legacy of systematic racial ordering and discrimination under apartheid is that South Africa remains deeply racialized, in cultural and social terms, as well as deeply unequal, in term of the distribution of income and opportunities.’ Het antwoord op deze verdeeldheid was een ‘nieuwe’, inclusieve Zuid-Afrikaanse nationaliteit: iedereen die in Zuid-Afrika woonde had recht op deze nationaliteit en de bijhorende burgerrechten (Seeking 2008, 6; Neocosmos 2010). In de woorden van Mandela (2004): ‘...we are a nation living at peace with itself, united in our diversity, not only proclaiming but living out the contention that South Africa belongs to all who live in it.’ (Mandela 2004) Het nieuwe Zuid-Afrika kende een nieuw inclusief burgerschap: iedereen in het land maakte deel uit van het nieuwe Zuid-Afrika en was daarmee gelijk voor de staat (Valji 2003, 25-27).

Ondanks de duidelijk boodschap van Mandela in 1994, is burgerschap in Zuid-Afrika over de jaren heen in toenemende mate weer exclusief geworden (Neocosmos 2010, 1-22). In zijn boek “From ‘Foreign Natives’ to ‘Native Foreigners’” beschrijft Neocosmos (2010, 73-121) hoe het nieuwe Zuid-Afrikaanse nationalisme zich heeft ontwikkeld in een burgerschap gebaseerd op *indigeneity* waardoor niet-inheemse Zuid-Afrikanen worden buitengesloten. Dit zou een positieve ontwikkeling moeten zijn voor de inheemse bevolkingsgroepen, maar in de praktijk heeft dit weinig verandering gebracht in de etnische ongelijkheid. Raciale segregatie zet zich ruimtelijk en sociaal voort en hoewel er op economisch gebied verandering heeft plaatsgevonden, blijven de armste klassen overwegend zwart (Seeking 2008, 7). Dit betekent dat ondanks de nadruk op de inheemse identiteit als basis voor

burgerschap, de inheemse bevolkingsgroepen vooralsnog uitgesloten worden. Dit maakt burgerschap tot een ambivalent en zelfs paradoxaal begrip.

De ambivalente aard van burgerschap wordt verder versterkt doordat de inheemse identiteit niet vast staat. Voor etnische groepen die tot de zwarte bevolking behoren, zoals de Xhosa's en de Zulu's, is de inheemse identiteit relatief duidelijk. Voor de blanke en gekleurde bevolking blijkt dit echter niet het geval te zijn. (Landau 2008) Uit het onderzoek is bijvoorbeeld gebleken dat de inheemse identiteit voor gekleurde Zuid-Afrikanen veel minder vanzelfsprekend is. In veel gevallen proberen ze zich los te vechten van hun gekleurde identiteit en benadrukken ze hun etnische identiteit of het feit dat ze, net als zwarte Zuid-Afrikanen, ook Afrikaan zijn.¹⁵ De constructie en beleving van de inheemse identiteit heeft hierdoor veel invloed op de mate van *belonging* die Zuid-Afrikanen beleven. Hoe burgerschap beleefd en gearticuleerd wordt kan per individu afhankelijk van zijn of haar etnische identiteit.

Naar bevinding zijn er veel grassroots organisaties en NGO's in Zuid-Afrika, en met name in Kaapstad, die opkomen voor uitgesloten groepen. De organisaties verschillen van elkaar in hun organisatiestructuur, de hulp die ze verlenen en hun doelgroep. Kenmerkend is dat de organisaties en sociale bewegingen die door buitengesloten groepen zijn opgericht, geen inheemse, raciale of etnische identiteit hebben. Het doel van deze organisaties en bewegingen is hulp bieden aan de armen in de wijken en gemeenschappen waar ze actief zijn. De nadruk lijkt hierdoor te verschuiven van etnische en raciale discriminatie naar sociaal economische ongelijkheid en het uitsluiten van de armen.

Het Apartheid verleden, de blijvende raciale segregatie en de uitsluiting van zwarten en gekleurden en de ambivalente constructie van burgerschap in Zuid-Afrika biedt een geschikte casus voor deze thesis. Binnen deze context blijven vragen naar wat burgerschap betekent en wat het betekent om Zuid-Afrikaan te zijn relevant. Welke rol speelt ras en etniciteit in de beleving van burgerschap? Hoe ervaren gekleurde en zwarte groepen dat ze uitgesloten worden en hoe strijden zij voor hun rechten? In het vierde hoofdstuk wordt uitgebreid ingegaan op deze thema's en wordt er antwoord gegeven op de vragen. Aan hand hiervan zal inzicht worden gegeven in de spanningen tussen diversiteit en gelijkwaardigheid.

---

¹⁵ Deze Afrikaanse komt meer uitgebreid aan bod in paragraaf 5.3. Respondenten beschrijven de Afrikaanse identiteit als een identiteit die etniciteit, ras en nationalisme overstijgt en alle Afrikanen met elkaar verbindt.

Gedifferentieerd burgerschap in Sololá

Deze paragraaf geeft een beeld van de beleving van burgerschap in het etnisch diverse Guatemala en de strijd voor gelijkwaardigheid die hier aan verbonden is. In de eerste paragraaf ga ik in op de verschillende vormen en belevingen van identiteit en etniciteit in Guatemala. Hierbij beschrijf ik hoe inheemse Guatemalteken invulling geven aan hun etnische identiteit gekoppeld aan hun gevoel van *belonging*. In de tweede paragraaf beschrijf ik hoe inheemse Guatemalteken ervaren dat ze worden uitgesloten van burgerschap en hoe er binnen de inheemse bevolking uitsluiting plaatsvindt. In de derde paragraaf bespreek ik op welke manier Guatemalteken zich organiseren en inzetten voor hun inheemse rechten. Ik laat zien hoe de mensen lokaal in actie komen om toegang te krijgen tot burgerrechten. Ook laat ik zien hoe het inheemse rechtssysteem in Sololá een belangrijke rol speelt bij het opkomen voor inheemse rechten en de beleving van burgerschap.

4.1 Indigena en belonging

In deze paragraaf staat de identificatie van inheemse mensen in relatie tot etniciteit, ras en nationaliteit centraal. Binnen Sololá is de meerderheid van de bevolking inheems ofwel *indigena*. Wat *indigena* precies betekent verschilt per persoon. Sommigen stelden dat *indigena* hetzelfde betekent als 'Maya', terwijl anderen stellen dat er een verschil is tussen *indigena* en 'Maya' zijn. Zo stelden een aantal respondenten dat je *indigena* bent wanneer je in de provincie Sololá bent geboren en dat de Maya de voorouders zijn van de *indigena*. Feit is dat mensen zich over het algemeen als inheems beschouwen omdat ze van de Maya's afstammen. In Guatemala zijn er verschillende Maya groepen maar in Sololá specifiek vooral Kaqchikel Maya's, Kiche Maya's en Tz'utujil Maya's. Zo is socioloog en medewerker van de *municipalidad indigena* Josué¹⁶ Tz'utujil en hij vertelde mij het volgende over zijn etnische identiteit:

Een deel van mijn historie is mijn familie, de naam van mijn familie is Tz'utujil. Beide namen van mijn ouders, er zijn historische documenten die registreren deze namen inclusief de jaren van koloniale overheersing, mijn taal is Tz'utujil, mijn dorp is Tz'utujil en daarom zijn we bekend als Tz'utujil. Ik weet dat we Tz'utujil zijn omdat er een historisch register is. Het is dus niet alleen in ons geheugen, er zijn dus geschreven documenten die onze geschiedenis verteld. Daarnaast voel ik me verbonden met de oude Maya bevolking. Wij zijn onderdeel van een collectieve groep *indigenas*.

---

¹⁶ Interview met Josué, 14 Maart 2017

Ricardo¹⁷ zegt hierover: “wat ons nog meer onderscheidt is de manier waarop we ons kleden”. Het merendeel van de inheemse bevolking loopt in traditionele kledij, net zoals in andere delen van Guatemala, maar typerend voor Sololá is dat de mannen hier ook nog traditionele kledij dragen. *Deze traje tipicos* is kenmerkend voor inheemse Guatemalteken en bepalend hun culturele identiteit. Dit sluit aan bij Barth (1969, 3) die stelt dat etniciteit een sociaal culturele identiteit is die een bepaalde groep mensen met elkaar verbindt door middel van gemeenschappelijke kenmerken zoals ras, voedsel, kleding, taal en politieke voorkeur.

Op de eerste dag van mijn aankomst wandel ik door het centrale park waar tegenover het gemeentehuis van de overheid gelegen is, genaamd *municipalidad oficial*. Op een steenworp afstand staat een gebouw waar met sierlijke letters *municipalidad indigena* op staat, oftewel het inheemse gemeentehuis. Uit latere informatie¹⁸ blijkt dat het merendeel van de inheemse bevolking naar de *municipalidad indigena* gaat voor hun geschillen en informatie en het merendeel van de *ladino* bevolking naar het gemeente huis van de overheid. Verder blijkt dat de inheemse etnische identiteit voor veel informanten veel belangrijker is dan de identiteit als Guatemalteek. Het merendeel van de respondenten ervaart niet zoiets als een nationale trots¹⁹. Echter, ex inheemse burgemeester Vicente²⁰ ervaart wel trots als Guatemalteek, maar dit is meer gebaseerd op het Maya verleden van de inheemse bevolking.

Een grote rol in deze identiteitsvorming speelt de taal. Zo wordt de eigen inheemse taal gezien als een bepaler voor de eigen etnische identiteit. Socioloog Josué die tevens werkzaam is bij de *municipalidad indigena*²¹ vertelt dat hij zich het meest Tz’utujil voelt als hij de inheemse taal spreekt: ‘...Als ik door de straten van mijn dorp loop en mijn eigen taal spreek, voel ik me het meest verbonden met mijn eigen groep. Ik voel me op elk moment trots op mijn etniciteit. Ik geloof dat ik tot een etnische groep behoor vanwege mijn taal, we zijn onze taal niet kwijtgeraakt ondanks kolonisatie’. Daarbij zegt Josué dat hij zich wel verbonden voelt met Guatemala. Hij noemt dat hij een paspoort heeft wat zijn nationaliteit bevestigt. Hij voelt zich Guatemalteek als hij Spaans spreekt, of als hij naar een bank gaat en officieel documenten moet laten zien, bij een zorginstantie of bij de douane. Wel gaf hij aan dat het systeem van ‘Guatemala’ zich niet met ‘ons’ identificeert waarbij ‘Guatemala’ de overheid en de rechtspraak is en ‘ons’ de inheemse gemeenschap. Hij stelt: ‘Ik word als Tz’utujil over een kam geschoren met alle andere inheemse groepen in het land, en ze negeren de

---

¹⁷ Interview met Ricardo, 23 April 2017

¹⁸ Interview met Tomas en Alberto op

¹⁹ Alle geïnterviewde respondenten op een na

²⁰ Interview Vicente, 6 April 2017

²¹ Interview Josué, 14 Maart 2017

inheemse bevolking in zijn geheel'. Opmerkelijk is dat het merendeel²² van de respondenten zich als Guatemalteek identificeert wanneer ze Spaans spreken of als ze hun officiële documenten moeten laten zien, Pedro²³ zegt hierover: "ik voel me Guatemalteek als ik Spaans spreek. Of als ik naar een bank ga en officiële documenten moet laten zien of als ik diensten gebruik waarbij ik moet aantonen dat ik Guatemalteek ben zoals bij de douane. Of als ik bij een zorginstantie ben. Of toen ik aan een publieke universiteit studeerde". De *indigenas* hebben duidelijke gemeenschappelijke kenmerken zoals taal, kleding en een levende cultuur die hen met andere *indigenas* verbind en hen daarmee een gevoel van *belonging* geeft.

Etniciteit kan ook dubbelzinnig zijn doordat burgers in Guatemala van gemengde afkomst kunnen zijn. Zo ervaart Pedro Sanchez die manager is van een ontwikkelingsorganisatie, zijn etnische identiteit minder als inheems. Hij is weliswaar deels *Kaqchikel* maar een *mestizo*, zijn vader is namelijk *ladino*. Hij voelt zich meer Guatemalteek dan *indigena* ondanks dat zijn *roots* in het inheemse Sololá liggen. Deze dubbelzinnigheid van etnische identiteit kan ook omgekeerd ervaren worden. Pedro ziet zichzelf ondanks zijn gemengde afkomst als *indigena* met Maya wortels: "We zijn afstammelingen van de Mayas en niemand kan veranderen wat wij denken en wie wij zijn. Het bloed van mijn Maya voorouders stroomt door mijn lichaam'.

Daarnaast speelt erkenning van de *municipalidad indigena*, oftewel inheemse autoriteit een grote rol in de beleving van burgerschap. Erkenning voor deze instantie is er deels, maar nog niet vastgelegd in de grondwet. De jonge *alcalde*²⁴ Felix stelt dat de *municipalidad indigena* in feite gezien kan worden als een symbool van de eigen etnische identiteit. Via deze autoriteit wordt namelijk sterk de Maya kosmovisie uitgedragen en gepromoot en wordt er vanuit deze visie rechtspraak gedaan. Het betreft niet meer alleen Maya rechten, maar alle vormen van recht die worden behandeld binnen de *municipalidad*. Ricardo stelt zelfs dat de inheemse autoriteit superieur is aan de nationale rechtspraak. Wel kunnen de mensen zelf kiezen of ze geschillen via het landelijke recht of via het Maya recht geschillen willen oplossen.

Ondanks de sterke identificatie met de inheemse etniciteit zijn er ook invloeden van buitenaf die ervoor zorgen dat de etnische identiteit van inheemse mensen verandert. Zo stelt Antonio²⁵, leidinggevende bij Centre de Desarrollo Rural (CDR), dat de mentaliteit en levensstijl van inheemse burgers verandert als gevolg van hun bezoek aan bijvoorbeeld de Verenigde Staten. Hij vertelt: ' Ze willen dan bij terugkomst niet meer de inheemse taal spreken of de traditionele kledij dragen omdat

---

²² alle geïnterviewde respondenten op twee na

²³ interview Pedro, 20 April, 2017

²⁴ Spaanse woord voor burgemeester

²⁵ Interview met Antonio, 20 April 2017

ze zich minder verbonden voelen met de inheemse cultuur'. in het verlengde hiervan stelt Arturo dat de sociale identiteit van de inheemse burgers negatief wordt beïnvloed doordat ze in steeds meer in aanraking komen met westerse normen en waarden. 'Ouders kopen dan wel twee mobiele telefoons maar hebben geen geld om mais te kopen voor het gezin'. Deze invloeden van buitenaf lijkt ervoor te zorgen dat de etnische identiteit van inheemse mensen verandert en ook dat inheemse burgers minder een gevoel van *belonging* ervaren in relatie tot de etnische groep.

De bovenstaande tekst toont aan dat de etnische identiteit van inheemse mensen zich inderdaad op verschillende manieren uit maar het toont ook aan dat deze op verschillende manieren beleefd wordt en dat een gevoel van *belonging* per persoon verschilt en afhankelijk is van de sociale context. Ook is de nadruk die de mensen op hun etnische identiteit leggen per persoon verschillend. Ondanks dat is er sprake van een collectieve identiteit, welke wordt benadrukt door Felix²⁶: "ik voel me verbonden met de oude Maya bevolking. Wij zijn onderdeel van een collectieve groep *indigenas*, we spreken dezelfde eigen taal, dragen traditionele kleding... het is een identificatie op meerdere niveau's". Dit sluit aan bij zowel bij the theorieën van Verkuyten en Eriksen die stellen dat identiteit en etniciteit tweeledig van aard: ze ontstaan niet in een inwendig persoonlijk proces, maar worden gevormd door interactieprocessen tussen individuen en groepen. Lidmaatschap van een groep is dus niet slechts het bezitten van een gemeenschappelijke cultuur, maar ook de toewijzing en identificatie van het individu zelf. (Verkuyten 2004, 53).

4.2 Ongelijkwaardig burgerschap

In de vorige paragraaf werd duidelijk hoe inheemse Guatemalteken hun identiteit en etniciteit beleven in relatie tot *belonging*. In deze paragraaf komt aan bod hoe en op welke gebieden inheemse Guatemalteken ervaren dat ze worden uitgesloten die samenhangen met hun beleving van burgerschap. Binnen de vredesakkoorden van 1996 die in Guatemala zijn opgetekend, stonden respect voor democratie en mensenrechten centraal. Er werd een belofte gedaan dat ook de sociaal economische problemen opgelost zouden worden en de positie van de inheemse bevolking zou verbeteren. Ondanks dat de inheemse bevolking officieel burgers zijn van de staat Guatemala en erkenning krijgen om hun etnische identiteit uit te dragen, is er nog veel ongelijkheid en uitsluiting. Om inzicht te krijgen in de ongelijkheid en uitsluiting van burgerschap van inheemse mensen gebruik ik hier de theorie van Holston en Appadurai met betrekking tot formeel en substantieel burgerschap. Formeel burgerschap refereert naar het officiële lidmaatschap van de natiestaat en substantieel

---

²⁶ Interview met Felix, 28 Maart 2017

burgerschap begrepen kan worden als de mate waarin burgers toegang hebben tot sociale, economische, politieke en culturele rechten. (Appadurai en Holston 1996, 190)

Zo is er in de eerste plaats politieke uitsluiting en corruptie op lokaal niveau. Arturo²⁷, docent op een middelbare school, stelt dat nationale politieke partijen in de lokale overheid de bevolking regelmatig chanteren in ruil voor stemmen. Dit druist volgens hem in tegen het recht op gelijke behandeling. Hij noemt een voorbeeld hoe een politieke partij die nu aan de macht is in Sololá, standplaatsen bij de nieuw te bouwen markt onthouden aan burgers die niet op hen gestemd hebben. Francisco²⁸ vertelt in het verlengde hiervan dat verkiezingen hier ‘gecompliceerd’ zijn. Personen die een toekomstige burgemeester willen zijn van de *municipalidad oficial*, organiseren bijeenkomsten waarbij ze de bevolking mais geven of andere cadeaus. Zo willen zij de stemmen van de bevolking krijgen. ‘Het kost weinig om een grote beweging van mensen te krijgen’, aldus Francisco.

Een andere belangrijke vorm van uitsluiting vindt plaats binnen de nationale rechtspraak, welke zich uit in verschillende vormen. Volgens meerdere respondenten functioneert de rechterlijke macht onvoldoende. Zo zijn advocaten voor arme inheemse burgers vaak moeilijk te financieren en spreken veel rechters en advocaten de inheemse taal niet waardoor inheemse burgers niet goed vertegenwoordigd kunnen worden.

Wat veel respondenten aangeven is dat zij zich wel moeten identificeren als Guatemalteek, maar dat het systeem, waarmee onder anderen de rechtspraak wordt bedoeld, zich niet identificeert met hen. Ik ben op het kantoor van de organisatie *Defensoria Maya*, welke zich inzet voor inheemse rechten, wanneer eigenaar Ricardo²⁹ hierover het volgende zegt:

Hier in Guatemala is niet een systeem, er zijn vier systemen³⁰ en de overheid wil hier geen officiële erkenning aan geven. Slechts een is werkelijk erkend binnen de constitutie. Ook worden we gediscrimineerd door dit systeem omdat onze taal niet gesproken wordt binnen dit systeem. We worden gedwongen Spaans te spreken. Waarom zou ik mijn zaken regelen bij een rechter die mij niet kent, die mijn taal niet spreekt?

Ook zijn mensen vaak niet goed geïnformeerd over wat hun rechten zijn. Zowel Felix als Ricardo stellen dat de kennis vaak ontbreekt bij de mensen en niet op de hoogte zijn van de mogelijkheden die ze hebben om op te komen voor hun rechten. Ricardo noemt als voorbeeld het landrecht, waarbij inheemse mensen vaak hun land kwijtraken aan grote bedrijven omdat ze niet weten dat ze zich

---

²⁷ Informeel gesprek met Arturo, 16 April 2017

²⁸ interview met Francisco 20 April 2017

²⁹ Interview met Ricardo, 2 April 2017

³⁰ Hij bedoelt hiermee de vier etnische groepen in Guatemala: Maya, Xinca, Garifuna en Ladina

überhaupt op bepaalde rechten kunnen beroepen. Als hem wordt gevraagd naar de invloed van het conflictverleden op de huidige problemen is hij stellig:

In werkelijkheid zoeken de mensen manieren om een conflict van 36 jaar te boven te komen. Er is geen vrede, vrede is niet alleen afwezigheid van oorlog. vrede houdt ook kwesties in als goede gezondheidszorg, goed onderwijs en werkvoorziening .

Daarom gebruikt het merendeel van de inheemse burgers nu de *municipalidad Indigena* om hun problemen op te lossen. Momenteel is er door de *municipalidad Indigena* de mogelijkheid voor inheemse burgers om via deze instantie hun geschillen op te lossen. volgens de huidige burgemeester van Sololá Thomas is de snelheid en efficiëntie waarmee deze instantie zaken behandelt en oplost ongekend en veel beter dan de nationale rechtsgang. Het probleem is echter dat deze inheemse autoriteit deels wordt erkend maar nog niet volledig wordt erkend in de Guatemalteekse grondwet.

Verder vindt discriminatie op basis van etnische identiteit regelmatig plaats volgens de meeste respondenten³¹. Mensen worden soms belachelijk gemaakt voor hun inheemse afkomst en als minderwaardig Tijdens mijn onderzoek ontmoet ik de Noorse Silje³² die getrouwd is met een Guatemalteek en een half geleden jaar stage heeft gelopen in het lokale ziekenhuis. Ze vertelt me dat inheemse burgers daar worden gediscrimineerd wanneer ze de taal niet goed spreken of er simpelweg inheems uitzien. Ze vertelt dat medewerkers deze inheemse mensen vaak belachelijk maken in de vorm van onderlinge grappen die er worden gemaakt. Interessant is dat voornamelijk oudere inheemse vrouwen zich vaak nederig opstellen en niet in opstand komen omdat ze veel respect hebben voor mensen die wel gestudeerd hebben en aanzien hebben. Ze beschouwen zichzelf in sommige gevallen dan als minderwaardig aan deze geschoolde medewerkers. In een informeel gesprek met Eduardo, de vader van de moeder van mijn gastgezin,³³ blijkt dat er vaak wordt neergekeken op inheemse mensen voornamelijk door ladino burgers; er wordt vaak gedacht dat ze minder intelligent zijn en minder goed ontwikkeld als in minder goed geschoold.

Ook ligt het probleem bij het onderwijs volgens de meeste informanten; de redenering is dat veel inheemse arme mensen geen toegang hebben tot goed onderwijs. Op de vraag wat goed onderwijs is, stelt Arturo³⁴ kritisch: ‘allesbehalve de publieke scholen’. Volgens hem is het publiek onderwijs ondermaats. Als iemand goed onderwijs wilt, dan zijn er private onderwijsinstellingen maar deze zijn volgens hem voor veel arme inheemse mensen niet te betalen. Volgens hem is goed

---

³¹ alle geïnterviewde respondenten op 3 na

³² informeel gesprek met Silje, 13 April 2017

³³ Informeel gesprek met Eduardo, 28 Maart 2017

³⁴ Interview met Arturo, 14 April 2017

onderwijs de sleutel tot een beter leven en ook meer gelijkheid. Door goed onderwijs kan men beter eerder in aanmerking komen voor een baan. Het feit dat inheemse mensen de Spaanse taal niet spreken wordt gezien als een handicap. Deze mensen kunnen niet functioneren in de maatschappij omdat ze niet gemakkelijk aan werk komen hierdoor aldus een van de informanten.

Een ander probleem wat veelvuldig wordt besproken door de respondenten is de ongelijke economische verdeling van middelen. Zo wordt er volgens Arturo ³⁵bijvoorbeeld door de overheid ruimte en land geboden aan grote buitenlandse bedrijven. Deze bedrijven betalen nauwelijks belasting in ruil voor een zeer klein percentage van de opbrengst wat naar de politieke leiders gaat. Vaak wordt dit ook met corruptie in verband gebracht, omdat niet duidelijk is wat er met dit geld gebeurt. Het argument van zowel deze bedrijven als de overheid dat er werkgelegenheid wordt gecreëerd door de komst van deze bedrijven vindt Arturo niet steekhoudend, de opbrengsten van deze bedrijven stromen namelijk niet terug naar de bevolking.

Verder komt naar voren dat de sociale voorzieningen in Guatemala niet voldoende geregeld zijn. Het recht op sociale voorzieningen is iets waarvan de inheemse bevolkingervaart dat ze uitgesloten wordt³⁶. Josué illustreert dit aan de hand van de weg die naar zijn geboortedorp San Carlos loopt:

Er wordt hier niet in geïnvesteerd of onderhoud gedaan omdat ze de weg niet belangrijk vinden. Er zijn hier geen koffie boerderijen of suiker plantages waar ze geld aan kunnen verdienen, dus hebben ze geen reden om de weg te maken. Zolang de mensen er kunnen lopen en hun spullen dragen vinden ze het prima. Ook zijn er geen ziekenhuizen vlakbij waar ik woon. We moeten dus via een hele slechte weg naar een ziekenhuis een stuk verderop, wat ruim twee uur duurt. De staat moet meer aan de mensen denken”.

Josué zijn verhaal is een goed voorbeeld hoe de overheid andere prioriteiten heeft die de inheemse bevolking beschouwen als een vorm van uitsluiting. Niet alleen wegen, maar ook de focus op sociale aspecten van de maatschappij zijn kwesties waarin de overheid volgens velen tekortschiet.

Hierboven bespraken we de uitsluiting die inheemse burgers ervaren ten opzichte van de staat en de ladino bevolking. Echter, in Sololá is er ook discriminatie tussen de inheemse burgers onderling. Francisco³⁷ stelt bijvoorbeeld dat er veel discriminatie is binnen dezelfde etnische groepen. ‘inheemse mensen die wel gestudeerd hebben kijken bijvoorbeeld neer op etnische groepsgenoten die niet gestudeerd hebben. Of als iemand meer geld heeft dan de ander’. Francisco benadrukt dat dit komt door de toegenomen mentaliteit van competitie en rivaliteit. Een andere

---

³⁵ Informeel gesprek met Arturo, 16 April 2017

³⁶ alle respondenten die ik geïnterviewd heb

³⁷ Interview met Francisco, 20 April 2017

opmerkelijke constatering is dat hij ook discriminatie ervaart bij de *municipalidad indigena*. Francisco vertelt:

Op een dag ging ik informatie inwinnen bij de *municipalidad indigena* en vroeg de secretaresse om informatie. Ze antwoorde me in Kaqchikel maar dit versta ik nauwelijks. ik voelde me gediscrimineerd want ze weigerde Spaanse te spreken. Toen ik vroeg of ze Spaans wilde spreken negeerde ze me en ze gaven me uiteindelijk informatie wat in het Kaqchikel was geschreven.

Kort na deze opmerking van Francisco vult medewerker Antonio³⁸ aan dat hij zelf regelmatig meemaakt dat inheemse bankmedewerkers klanten van dezelfde etnische groep weigeren in het Kaqchikel te antwoorden en in het Spaans antwoorden. Naast dat het de regel van de bank is stelt hij dat de inheemse burgers hun eigen etnische groep bewust discrimineren omdat zij van mening zijn dat deze zich maar moeten aanpassen aan de regels van de bank.

Concluderend blijkt er in Guatemala nog steeds ongelijkheid te zijn. Waar inheemse Guatemalteken tijdens het conflictverleden eerder nog uitgesloten werden op basis van ras en etniciteit, zien we dat de uitsluiting tegenwoordig vooral sociaaleconomisch van aard is. Daarnaast vind er ook binnen de inheemse gemeenschappen zelf uitsluiting plaats op basis van sociaal economische status.

4.3 Strijd voor inheems burgerschap

In de voorgaande paragraaf werd duidelijk van welke rechten inheemse Guatemalteken worden uitgesloten. Deze paragraaf beschrijft de belangrijkste organisaties die zich inzetten voor inheemse rechten. Ook bespreekt het de middelen en de rol die de inheemse identiteit in deze organisaties speelt. Ik heb me tijdens mijn onderzoek voornamelijk gefocust op de *Municipalidad Indigena*, *Defensoria Maya* en *Defensoria Indigena Tzolojya* omdat deze zich direct richten op het opkomen en verbeteren van inheemse rechten. De andere organisaties richten zich ook op het verbeteren van de positie van inheemse mensen, maar hebben een meer specifieke focus zoals onderwijs, microkrediet, of plattelandsontwikkeling.

Bij de *rights-based approach* is het opeisen van rechten een belangrijk element . Het draait hierbij om het waarborgen van rechten in plaats van het voorzien van noden van burgers. Rechthebbenden, in dit geval Guatemalteken, moeten strijden om toegang te krijgen tot hun rechten. (Uvin 2010, 602 & 603) De plichthouders, Guatemalteekse overheid en publieke instituties, moeten deze rechten waarborgen en voorzien. Zoals gebleken uit de vorige paragraaf ervaren

---

³⁸ Interview met Antonio, 20 April 2017

inheemse Guatemalteken dat ze worden uitgesloten. Er zijn daarom meerdere organisatie in Sololá die zich verzetten tegen deze uitsluiting en opkomen voor inheemse rechten.

Zo is de *Municipalidad Indigena* in feite een *grassroot* organisatie. Je hebt de *corporación* bestaande uit 71 *alcaldes* die om de twee jaar worden gekozen. Deze *corporación* is weer onderverdeeld in allerlei commissies waarvan de COCODE³⁹ beschouwd wordt als de belangrijkste omdat deze coördineert en adviseert bij het oplossen van conflicten. Dit kunnen verschillende conflicten zijn maar zijn simpelweg op te delen in sociale conflicten zoals disputen over land, en familiale conflicten zoals scheidingen of huiselijk geweld. Bij deze conflicten is er sprake van hoor en wederhoor van de betrokken partijen. Rechtspraak wordt uitgesproken op basis van oude Maya wetten.

Maar de *Municipalidad* is meer dan een conflicten bemiddelaar. Op een van de kantoren van de *municipalidad indigena* vertelt de burgemeester van Sololá Tomas wat het doel is van de organisatie: ‘orde binnen de samenleving, respect voor de medemens en ervoor zorgen dat mensen veilig over straat kunnen’. Een paar dagen later zit ik onder een avocadoboom voor het huis van mijn gastgezin te praten met moeder Angelica⁴⁰. Ze vertelt hoe de organisatie er voor heeft gezorgd dat de sociale controle ongekend hoog is. ‘Hierdoor kan jij met je dunne laptop ongemoeid in het centrale park zitten’ vertelt ze me. Ook vertelt Angelica dat er een alarmsysteem in de stad is waardoor bijvoorbeeld een dief via een alarmsysteem heel snel opgepakt kan worden. De *municipalidad* heeft een coördinerende functie om dergelijke zaken te regelen. oud burgemeester Vicente vult aan: ‘We zorgen ervoor dat families goed functioneren, want als de familie niet goed functioneert, leidt dat tot allerlei problemen...scheidingen, geweld, criminaliteit’. Burgemeester Ricardo vertelt me tijdens de eetpauze op een van de wekelijkse vergaderingen op vrijdag hoe de *municipalidad* het gezin als hoeksteen van de samenleving beschouwd:

‘Geen werk ondermijnt het gezin, geen respect voor ouders ook en conflicten tussen vader en moeder is niet goed voor de kinderen. Kinderen zijn de toekomst van de gemeenschap. Daarom is het van belang dat het gezin functioneert en dat wanneer er problemen zijn binnen het gezin, deze worden opgelost om zo de orde, vrede en respect te waarborgen’

Defensoria Maya (DM) en *Defensoria Indigena Tzolojya No*⁴¹ (*DIWN*) zijn beide organisaties respectievelijk opgericht in 1988 en 1995 die zijn opgezet vanwege de uitsluiting, discriminatie en marginalisatie van inheemse mensen. De rechten van deze mensen worden zowel individueel, dus

---

³⁹ Deze is niet opgezet door inheemse bevolking, maar door de overheid.

⁴⁰ Informeel gesprek Angelica, 24 Maart 2017

⁴¹ officiële naam is *Defensoria Indigena Wajxaqib No* Vrij vertaald als defensie van inheemse mensen te Sololá.

per casus, als collectief behartigd. Het accent van deze organisatie is om mensen op hun rechten te wijzen, en ze te informeren wat hun rechten precies zijn.⁴² Zij werken ook samen met de *Municipalidad* en voorzien hen van informatie zoals bijvoorbeeld wetswijzigingen. eigenaar Santos⁴³ benadrukt dat *DM* geen politieke organisatie is, maar een organisatie uit solidariteit voor de inheemse mensen. Ricardo van *DM* stelt dat zijn organisatie in feite de coördinator is van alle andere *Maya* organisaties. In het verleden werden er ook demonstraties georganiseerd, maar steeds minder. Wel worden er vaak informatie bijeenkomsten georganiseerd en manifestaties omtrent inheems recht. Ook zijn ze veel bezig met de formatie van bijvoorbeeld rechters, magistraten en advocaten zodat deze het inheemse rechtssysteem erkennen en begrijpen. Dit betreft rechters en advocaten van de overheid. Ricardo zegt hierover:

Hoe gaan zij om met het inheemse rechten systeem? Want ze begrijpen dit systeem niet, ze begrijpen alleen andere vormen. Ze discrimineren want ze willen geen ander systeem erkennen. Wij voeren daarom een grote campagne waarbij we documenten opstellen, boeken ordenen om zo duidelijk aan te geven hoe het Maya systeem werkt. Er wordt namelijk beweerd dat het barbaars is en dat het marteling is. Maar in werkelijkheid is dit helemaal niet zo. Ook is het belangrijk om in het algemene onderwijs meer aandacht te geven aan hoe dit systeem precies werkt om de vooroordelen weg te nemen. sommige van ons zijn heel verschillend en sommige juist heel gelijk.

Uit alle gesprekken en interviews blijkt dat de inheemse identiteit een grote rol speelt binnen de organisaties⁴⁴, de namen van de organisaties benadrukken dit ook al. Alle drie de organisaties ondersteunen namelijk mensen op juridisch gebied binnen de Maya regelgeving gebaseerd op traditionele wetten die mondeling zijn doorgegeven en inmiddels zijn vastgelegd. Maar tegenwoordig worden de mensen ook ondersteund binnen de officiële landelijke wetgeving. Ondanks de hantering van dit inheemse systeem, kunnen mensen zelf kiezen of ze hun conflict via het landelijke systeem, de *Municipalida Oficial* of via de *Municipalidad Indigena* willen oplossen. Het Maya rechtssysteem dwingt niemand om het volgens hun systeem op te lossen. Ze werken namelijk vrijwillig. Opvallend is wel dat deze twee rechtssystemen de twee vormen van etnische identiteit treffend illustreren. Binnen de *municipalidad indigena* wordt het kaqchichel als voertaal gebruikt terwijl dat bij de *municipalidad official* het Spaans is. Appadurai (2000, 3) stelt dat *Grassroots* organisaties vaak verbonden zijn aan een lokale cultuur en zetten lokale normen en waarden in tegen culturele homogeniteit. Zo gebruiken alle drie de organisaties de maya cosmovisie als inspiratie voor

---

⁴² Interview met Felix, 28 Maart 2017, Interview met Ricardo, 28 Maart 2017

⁴³ interview met Felix, 28 Maart 2017

⁴⁴ Interview Felix, interview Ricardo, 28 Maart 2017

hun missie en visie. Zo zegt Felix⁴⁵ hierover:

We gebruiken de cosmovisie van de maya als bron van inspiratie, hierbij is het respect voor menselijkheid belangrijk. We hebben onze cosmovisie en dat is een drie eenheid. respecteer de natuur, de ouders en de mensen. waarom respecteren we de natuur? we hebben de botten, we hebben het vlees, we hebben het bloed. De natuur heeft botten, we hebben aarde om te verbouwen, het is het vlees, we hebben water het is het bloed. We zijn onderdeel van de natuur. daarom moeten we samenwerken met de natuur. De natuur is een deel van onze identificatie.

Terwijl ik een van de wekelijkse vergaderingen van de *municipalida indigena* op vrijdag bijwoon valt op dat er tijdens deze vergaderingen⁴⁶ bijna uitsluitend traditionele kledij gedragen wordt en worden deze gevoerd in het Kaqchikel. De financiering van deze organisaties blijkt beperkt, vaak zijn ze afhankelijk van NGO's of andere buitenlandse fondsen. De afgelopen jaren is dit volgens Tomas⁴⁷ wel flink teruggelopen omdat het geld verdeeld moet worden over andere organisaties in andere landen waar nu nieuwe problemen en conflicten zijn. Ook zijn er donaties bij de drie organisaties maar het is onduidelijk wie de donateurs zijn. Bij de *municipalidad* hebben de meeste *alcaldes* zelfs nog een baan naast hun functie als *alcalde* omdat ze voor niks werken bij de *municipalidad*.

Tijdens een van mijn *hanging outs* stuitte ik op een gebouw dat gesloten was door de *municipalidad indigena*:

Figuur 3.1 Sololá, 8 April 2017 “ Dit bedrijf behoort toe aan het volk van Sololá. Nee tegen de privatisering”

⁴⁵ Interview met Felix, 28 Maart 2017

⁴⁶ Participerende observatie op 17 Maart 2017

⁴⁷ Interview met Tomas, 14 Maart 2017

Bij navraag⁴⁸ bleek dat dit gebouw in eerste instantie als lokaal postkantoor functioneerde. Het postkantoor werd vervolgens geprivatiseerd en kwam in handen van een Canadees postbedrijf. Dit bedrijf ging echter failliet waardoor het zijn onderneming in Guatemala ook moest sluiten. De burgemeester van de *municipalidad oficial* wilde vervolgens dit bedrijf verkopen aan een grote Guatemalteekse restaurant franchise maar de *municipalidad indigena* verzette zich hier tegen en hebben dit voorkomen. In hun ogen was de privatisering niet in het belang van de inheemse gemeenschap. Om deze reden zijn deze teksten opgehangen en geschreven. Dit is een van de praktische voorbeelden hoe deze organisatie opkomt voor de belangen van de inheemse burgers van Sololá en zich verzet tegen politieke en economische beslissingen die het inheemse volk in hun ogen niet ten goede komen. De tekst op de poster kan vrij vertaald worden als ‘ een wereld waar we sociaal gelijk zijn, menselijk anders en totaal vrij’. Deze poster illustreert treffend de ideologie van de *municipalidad* en het doel waarmee zij in actie komen. Het sluit daarbij aan bij de *action-based approach* die mensenrechten als uitgangspunt neemt voor gelijkwaardigheid in plaats van economische welvaart. De organisaties ondersteunen rechthebbenden (de inheemse Guatemalteken) in het opeisen van hun rechten en zet druk op de plicht houders om hun verantwoordelijkheid na te komen. Het volk in Guatemala is volgens Ricardo⁴⁹ verdeeld: ‘Wij hebben onze eigen vorm van burgerschap, maar wij krijgen daar geen erkenning voor, de overheid wil ons niet erkennen. We moeten ons volk beschermen en vechten voor onze rechten’. Ook wordt duidelijk dat er een sterk wantrouwen is naar de overheid en de *ladino* bevolking. ‘Ze zeggen dat ze *ladino* zijn maar als je de betekenis opzoekt betekent zijn betekent het dief. De *ladino* willen niet geassocieerd worden met ons’, aldus Ricardo.

Concluderend kunnen we stellen dat de bovengenoemde organisaties typische *grassroots* organisaties zijn. De organisaties kennen etnische, raciale en een sterk inheems karakter en strijden gezamenlijk tegen uitsluiting op basis van sociaal economisch status. Het doel van deze organisatie is voornamelijk het oplossen van sociale conflicten en het coördineren van projecten en activiteiten die ervoor zorgen dat orde, veiligheid en respect gehandhaafd blijven. Ook gaan de genoemde organisaties verder dan het opeisen van hun rechten. Zo is er sprake van de wens en strijd naar gedifferentieerde vorm van burgerschap. Hierbij worden er speciale rechten worden toegekend voor groepsverschillen. In deze opvatting is gelijke behandeling (rechten) voor alle burgers oneerbiedig naar de verschillen van mensen en culturen die de hedendaagse natiestaten vormen (Young 1989 in

---

⁴⁸ Informeel gesprek Amanda, 21 April 2017

⁴⁹ Interview met Ricardo, 2 April 2017

Holston 2011, 337-338). De strijd van de inheemse organisaties voor de erkenning van het eigen rechtssysteem kan daarom gezien worden als een strijd voor een gedifferentieerde vorm van burgerschap.

4.4 Conclusie

In lijn met van Brussel (2010, 4) blijkt burgerschap binnen Guatemala een *floating signifier*: hoe mensen hun burgerschap beleven is afhankelijk van de sociale context. Weliswaar identificeren inheemse burgers zich soms wel als Guatemalteek, maar deze notie van burgerschap impliceert veel eerder een notie van inheems burgerschap. Er is geen collectief gevoel van saamhorigheid tussen de verschillende etnische groepen wat zich bijvoorbeeld uit in een Guatemalteeks nationalisme. Waar uitsluiting van burgerschap tijdens het conflict nog raciaal en etnisch van aard was, is er nu een verschuiving naar sociaaleconomische uitsluiting. Een kanttekening hierbij is dat uitsluiting ook binnen inheemse groepen plaatsvindt, welke veelal is gebaseerd op sociaal economische status. Ook kunnen we concluderen dat de inheemse bevolking in de vorm van de *municipalidad indigena* en andere organisaties zich inzetten voor betere rechten voor de inheemse bevolking omdat zij zich voornamelijk uitgesloten voelen van substantieel burgerschap. Deze organisaties vullen het gat dat de overheid laat vallen op sociaal, economisch en cultureel gebied. Naast dat deze organisaties opkomen en zich inzetten voor de rechten van inheemse burgers, willen zij het liefst een erkenning van het eigen rechtssysteem door middel vastlegging in de grondwet. Deze wens kan begrepen worden als een wens naar een geïnstitutionaliseerde vorm van gedifferentieerd burgerschap.

Inclusief burgerschap in post-Apartheid Zuid-Afrika

De strijd voor burgerschap na 1994

Om een beeld te geven van de beleving van burgerschap in een multi-etnisch post-Apartheid Zuid-Afrika en de strijd voor gelijkwaardig burgerschap worden drie gerelateerde aspecten van burgerschap besproken.⁵⁰ In de eerste paragraaf beschrijf ik hoe mijn twaalf geïnterviewde respondenten hun etniciteit en ras beleven en hoe dit samenhangt met een gevoel van *belonging* en hun identificatie als Zuid-Afrikaan.⁵¹ In de tweede paragraaf wordt het gevoel van *belonging* gekoppeld aan de traditionele notie van burgerschap als een verzameling politieke en civiele rechten en plichten. Burgerschap wordt in deze paragraaf geproblematiseerd als een vorm van uitsluiting. In de laatste paragraaf zal ik ingaan op Insin en Wood's (1999) definitie van burgerschap als het uitdragen en strijden voor je rechten.

5.1 'A' for African

Op de derde dag van mijn onderzoek word ik gelijk geconfronteerd met de raciale diversiteit van de Zuid-Afrikaanse samenleving. Aan het begin van een vergadering die ik mag bijwonen bij *Sonke Gender and Justice*⁵² moet ik een presentielijst tekenen. Naast mijn naam en leeftijd wordt er ook om mijn ras gevraagd. Dit verbaasde me: zelfs bij een NGO die staat voor de gelijkwaardigheid van alle Zuid-Afrikanen - ongeacht ras, etniciteit of geslacht - word er onderscheid gemaakt tussen zwarten, gekleurden en witten. Een paar weken later spreek ik Adrian, mijn sleutelinformant, hierover en hij legt aan mij uit dat de presentielijst bedoeld is om een beeld te geven van de raciale representatie binnen de organisatie. Hij vertelt dat hij er zelf op tegen is en altijd 'A' voor Afrikaan tekent in plaats van 'B', 'C' of 'W' voor 'black', 'coloured' of 'white'. "I'm classified according to South African Law as coloured..." vertelt hij, "...but I of course view myself as Khoi-san, because that is where I'm descending from (...). Even in the attendance register at work I will never fill in 'C' for coloured (...). I will put 'A' for African."⁵³

Om duidelijk te maken wat het verschil is voor Adrian is tussen 'A' en 'C' maak ik in deze paragraaf onderscheid tussen ras, etniciteit en de Afrikaanse identiteit. Aan het einde van de paragraaf laat ik zien hoe deze verschillende identiteiten samenhangen met de Zuid-Afrikaanse

---

⁵⁰ In de context geven we een uitgebreide definitie van gelijkwaardig burgerschap aan de hand van het onderscheid dat Holston en Appadurai maken tussen formeel en substantieel burgerschap.

⁵¹ Zeven van de twaalf respondenten zijn Xhosa's (etnische identiteit) en worden als 'zwart' (raciale identiteit) geïdentificeerd. De overige vijf worden geclassificeerd als gekleurd en zijn Khoi, Khoi-San of van gemengde etnische afkomst.

⁵² Sonke Gender and Justice is een NGO die zich onder andere inzet voor de rechten van vrouwen en kinderen in Zuid-Afrika. Gedurende mijn onderzoek heb ik stage bij deze organisatie gelopen.

⁵³ Interview, 8 Maart 2017

identiteit. Zoals eerder genoemd in de context, werd er tijdens Apartheid (1948-1994) onderscheid gemaakt tussen witten, gekleurden en zwarte Zuid-Afrikanen. Deze raciale categorieën, die wettelijk vastgesteld werden in de ‘Population Registration Act’ uit 1950, waren voornamelijk gebaseerd op uiterlijk. Etniciteit kwam in grote lijnen overeen met ras. Donker gekleurde etnische groepen zoals Zulu’s en Xhosa’s werden bijvoorbeeld als zwart geclassificeerd. De Khoi en Khoi-San, die over het algemeen lichter van uiterlijk waren, werden geclassificeerd als gekleurden. Zuid-Afrikanen met een gemengde afkomst (onder andere van zwarte en blanke voorouders) werden ook als gekleurden geclassificeerd (Seeking 2008, 3-5). Ondanks de overeenkomst tussen ras en etniciteit, is er een belangrijk verschil tussen deze twee identiteiten in deze context. Uit het citaat van Adrian wordt duidelijk dat ras beleefd wordt als een opgelegde ‘categorie’ die wettelijk is vastgesteld maar verder geen inhoud kent. Dit staat in contrast met de definitie die Barth (1996, 5) geeft van etniciteit als een collectieve identiteit gebaseerd op gemeenschappelijke kenmerken zoals taal, kleding en rituelen. Eriksen (2010) maakt hier een belangrijke toevoeging aan, namelijk, dat etniciteit zowel toegeëigend als toegeschreven wordt. Mijn Xhosa respondenten identificeren zichzelf bijvoorbeeld als Xhosa en voelen zich verbonden met andere Xhosa’s door gemeenschappelijke kenmerken zoals de Xhosa taal, uiterlijk kenmerken⁵⁴ en rituelen⁵⁵ zonder dat deze identiteit van buitenaf wordt opgelegd.

Een derde vorm van identiteit die naar voren kwam tijdens de interviews en informele gesprekken met respondenten, is de Afrikaanse identiteit. Deze pan-Afrikaanse identiteit overstijgt volgens respondenten ras, etniciteit en nationaliteit.⁵⁶ Iedereen die op het Afrikaanse continent is geboren, is een Afrikaan en hoort daarom thuis in Afrika. Jabril, die net als Adrian gekleurd is, zegt: “...I’m born here. The same way that a white person is born here, in the same way that, you know... If you’re born here, on this continent, you’re an African. It doesn’t really matter what skin color you are.”⁵⁷ Los van zijn etnische of raciale identiteit weet Jabril dat hij Afrikaan is omdat hij hier geboren is; “I’m from the soil of Africa,” benadrukt hij nogmaals. Zijn Afrikaanse identiteit geeft hem een gevoel van beloning; Zuid-Afrika is zijn ‘thuis’.

---

⁵⁴ Nancy heeft toen ze een jaar of negen was het topje van haar linker pink vinger laten afsnijden. Dit is niet alleen een manier om te laten zien dat ze Xhosa is maar is haar ogen ook een teken van schoonheid.

⁵⁵ Een van de meest bekende Xhosa rituele is de *rite de passage* die jongens moeten ondergaan om man te worden. Tijdens dit ritueel leven jongens voor een aantal weken in isolatie. Aan het einde van deze periode worden ze besneden en gereïntegreerd in de gemeenschap als mannen. (Interview, George, 14 Maart 2017)

⁵⁶ Interview, Adrian, 8 Maart 2007; Interview, Jabril, 21 Maart 2017

⁵⁷ Interview, Jabril, 21 Maart 2017

In tegenstelling tot hun Afrikaanse identiteit, zien zowel Adrian als Jabril hun raciale identiteit als iets negatiefs. Adrian neemt tijdens het interview expliciet afstand van zijn raciale identiteit; de term ‘coloured’ beschouwd hij als degraderen vertelt hij. De betekenis die beide mannen geven aan hun raciale identiteit moet gezien worden binnen de context van het Apartheid verleden en de strijd voor vrijheid. De gekleurden, die tussen de blanken en de zwarten in stonden in de raciale hiërarchie, kregen een ambigue status: ze waren beter dan de zwarten maar niet gelijk aan de witten.⁵⁸ Vrijheidsbewegingen, zoals de African National Congress (ANC), hebben tijdens de strijd tegen Apartheid daarom meer nadruk gelegd op het leed van de zwarten. Adrian vertelt dat er na 1994 speciale economische voorzieningen zijn gekomen voor zwarten waardoor veel gekleurden het gevoel kregen dat hun leed niet erkend werd.⁵⁹

Deze beleving van ras illustreert wat Demmers (2012, 24-28) schrijft over het polariserend effect van conflict. De discriminatie van gekleurde en zwarte Zuid-Afrikanen tijdens het Apartheidsregime heeft geleid tot diepgaande segregatie die tot op de dag van vandaag zichtbaar is in de Zuid-Afrikaanse samenleving (Valji 2003). Hoewel er wettelijk gezien geen onderscheid meer wordt gemaakt tussen rassen, blijft raciale segregatie op sociaal niveau in veel opzichten een feit (Seeking 2008, 2). Dit wordt onder andere duidelijk uit de betekenis die Jabril en Adrian aan hun raciale identiteit geven.

In tegenstelling tot Jabril en Adrian lijkt ras minder een probleem te zijn voor mijn respondenten die als ‘zwart’ geclassificeerd worden. Voor Taylor, Nancie en Zacharias is hun etnische identiteit veel belangrijker. Tijdens een interview vertelt Taylor mij enthousiast “I am one hundred percent Xhosa”.⁶⁰ Zoals eerder vermeld, hebben de Xhosa’s duidelijke kenmerken en een levende cultuur die hen met andere Xhosa’s verbindt en daarmee een gevoel van *belonging* geeft.

Adrian heeft ook een etnische identiteit, maar zijn Khoi-San identiteit is veel meer ambigu dan de Xhosa identiteit. In tegenstelling tot de Xhosa cultuur is veel van de Khoi-San cultuur, zoals de taal, verloren gegaan. Tijdens de Apartheid werd Khoi-San kinderen Afrikaans geleerd waardoor de Khoi-San taal - waarvan Adrian niet eens de naam kan uitspreken - buiten gebruik is geraakt. Adrian vertelt dat er verschillende projecten zijn om de Khoi-San cultuur te herontdekken, maar jongeren hebben hier weinig belangstelling voor.⁶¹ Afrikaanse tradities, gewoontes en talen worden volgens Adrian vaak als achterhaald en onbeschaafd gezien. Zijn dochter, Candice, hecht veel meer waarde aan onderwijs, een carrière en succesvol zijn, dan aan haar etnische identiteit. In tegenstelling tot

---

⁵⁸ Interview, Jabril, 21 Maart 2017; Seeking 2008, 5.

⁵⁹ Informeel gesprek, Adrian, 7 Maart 2017

⁶⁰ Interview, Taylor, 21 Maart 2017

⁶¹ Informeel gesprek, Adrian, 7 Maart 2017

haar vader, identificeert zij zich wel als gekleurd, een identiteit die voor haar los staat van het Apartheid verleden.⁶² Voor haar representeert de gekleurde identiteit een bepaalde subcultuur, een groep waarbinnen ze bekend is met de omgangsvormen en met wie ze gezamenlijke interesses deelt.

Voor gekleurden als Jabril is etniciteit ook ambigu door het feit dat hij van gemengde afkomst is. Om deze reden kan hij naar zeggen nog niet aangeven wat zijn etniciteit voor hem betekent: “it’s a journey I am on, in terms of where I strongly align myself, but now I identify myself with three different ethnic groups (...) and trying to know how much of that is me...”⁶³ Deze ambiguïteit leidt echter niet voor iedereen tot onzekerheid. Ondanks zijn gemengde afkomst, ziet Sasha zichzelf wel als volwaardig Zuid-Afrikaan en beschouwd hij zichzelf als een van de oorspronkelijke bewoners van het land:

I do identify with the definition, or concept of first people.⁶⁴ In South Africa there’s this thing now about the first people, which are descendants of the Khoi-San. So, even though I cannot see myself as Khoi-San due to all the other mixtures, but I am a descendent of the first people and I do see myself as such.⁶⁵

Wat hieruit duidelijk wordt is dat de beleving van en de betekenis die respondenten hechten aan hun etnische, raciale en Afrikaanse identiteiten subjectief zijn. Zelfs ras, dat in het verleden geïnstitutionaliseerd was, heeft voor jongeren zoals Candice een hele andere betekenis gekregen dan het had voor de vorige generatie die Apartheid heeft meegemaakt. De beleving van ras lijkt hier sterk overeen te komen met wat Barth (1969), Eriksen (2010) en Verkuyten (2004) schrijven over etniciteit als een dynamisch en sociaal construct dat beïnvloed wordt door de sociale context. De mate waarin respondenten *belonging* ontleen aan hun raciale, etnische of Afrikaanse identiteit verschilt ook per individu. Jabril benadrukt het feit dat hij in Afrika is geboren terwijl Sasha wijst op zijn Khoi-San voorouders om aan te tonen dat hij in Zuid-Afrika thuis hoort.

Ondanks de verschillende opvattingen over ras en etniciteit geven alle respondenten aan dat ze veel waarde hechten aan hun Zuid-Afrikaanse identiteit en iedereen lijkt hier een mate van *belonging* aan te ontleen. Op de vraag wat hun identiteit als Zuid-Afrikaan voor hen betekent noemen twee van de respondenten dat ze als Zuid-Afrikaan recht hebben op bepaalde burgerrechten. Voor alle respondenten geldt dat hun identiteit als Zuid-Afrikaan betekent dat ze onderdeel zijn van een etnisch-diverse en multiculturele samenleving. Taylor vertelt: “So that’s why

---

⁶² Informeel gesprek, Candice, 9 April 2017

⁶³ Interview, Jabril, 21 Maart 2017

⁶⁴ Het concept ‘first people’ erkent de Khoi en de Khoi-San als de oorspronkelijke bewoners van de West Kaap, de provincie waar Kaapstad ligt.

⁶⁵ Interview, Sacha, 28 Maart 2017

I'm saying that I am proudly being a South African because of [the] (...) cultural diversity and different languages that we speak in South Africa and different cultures how we can build to one another, that is why I can say that I am proud to be a South African.”⁶⁶ Ondanks de etnische en raciale verschillen lijkt een collectieve Zuid-Afrikaanse identiteit aan te spreken.

Wat de Zuid-Afrikaanse identiteit precies inhoudt, naast het onderdeel zijn van de culturele diversiteit, blijft echter onduidelijk. Dit sluit goed aan op wat Adrian tijdens zijn interview vertelt met betrekking tot het hervinden van de Khoi-San identiteit: “So... I think it's also about finding identity, and that is what... not only in the Khoi-san culture, that people are struggling with, it's in general in South Africa: what is the South African identity?”⁶⁷ Later in het interview voegt hij hieraan toe: “But it's also about self-identity and people creating their own identity...” Om te voorkomen dat deze diversiteit en de ambigue aard van de Zuid-Afrikaanse identiteit niet tot spanningen leidt, is het essentieel dat elke burger toegang heeft tot substantieel burgerschap. In de volgende paragraaf zal ik daarom ingaan op de vraag welke rechten er aan burgerschap verbonden worden en de mate waarin Zuid-Afrikanen toegang hebben tot substantieel burgerschap.

5.2 'Floating citizenship'

In het theoretisch kader hebben we burgerschap gedefinieerd - evenals ras en etniciteit - als een sociaal geconstrueerde identiteit. Burgerschap hangt nauw samen met zowel rechten en plichten maar ook met een gevoel van *belonging* (Delanty 2002, 61). Voortbordurend op de eerste paragraaf richt ik me eerst op burgerschap en de rechten die mijn respondenten hieraan verbinden. Binnen de context van een etnische en cultureel diverse samenleving kan burgerschap problematisch zijn (Rex 1997; Kymlicka 2010). Volgens van Brussel (2009, 13) kan burgerschap zelfs leiden tot uitsluiting. In de tweede helft van de paragraaf richt ik me daarom op vormen van uitsluiting die mijn respondenten ervaren in hun dagelijks leven. Tot slot zal ik ook kort ingaan op de waargenomen oorzaak van uitsluiting en ongelijkheid in Zuid-Afrika.

Om inzicht te krijgen in de mate waarin respondenten toegang hebben tot burgerschap maken we gebruik van het onderscheid dat Holston en Appadurai (1996, 190) maken tussen formeel en substantieel burgerschap. Om een volledig beeld te krijgen van de toegang die Zuid-Afrikanen hebben tot formeel en substantieel burgerschap vraag ik respondenten tijdens interviews niet alleen naar hun politieke rechten maar ook naar hun recht op onderwijs, gezondheidszorg, veiligheid, rechtspraak, onderkomen, arbeid en hun culturele rechten. Tijdens interviews en gesprekken benadrukken mijn respondenten hun recht op vrijheid en op onderwijs. Na 1994 is er meer

---

⁶⁶ Interview, Taylor, 21 Maart

⁶⁷ Interview, Adrian, 8 Maart 2017

bewegingsvrijheid gekomen, vrijheid van meningsuiting en stemrecht.⁶⁸ Zuid-Afrikanen hebben dus voornamelijk toegang gekregen tot formeel burgerschap. Een belangrijke taak van de overheid, in de ogen van mijn respondenten, is dan ook het waarborgen van deze vrijheid.

Naast vrijheid wordt er veel waarde gehecht aan onderwijs omdat het gezien wordt als een middel tot sociaal economische vooruitgang. Zeker drie van de geïnterviewde respondenten benoemen expliciet dat onderwijs je kans op een baan vergroot.⁶⁹ Echter, niet alle respondenten zijn hier even lovend over. Zacharias wijst erop dat een hoog opleidingsniveau juist een obstakel kan zijn doordat werkgevers verplicht zijn om werknemers te betalen naar hun opleidingsniveau.⁷⁰ Desondanks ziet Zacharias onderwijs toch als een belangrijk recht van elke Zuid-Afrikaan. Zoals eerder genoemd, hecht de dochter van Adrian, Candice, veel waarde aan onderwijs. Een goede opleiding is voor Candice essentieel om later een goed bestaan op te bouwen.

Toegang tot onderwijs blijft echter problematisch, even als andere aspecten van substantieel burgerschap. Daarnaast noemen respondenten een gebrek aan goede wegen en sanitair; een tekort aan middelen en personeel in de ziekenhuizen; corrupte politie en overheidsambtenaren; endemisch geweld en misdaad; en een tekort aan woningen.⁷¹ Twee gekleurde respondenten, Jabril en Barry, noemden ook dat ze zich niet vertegenwoordigd voelen in het parlement dat volgens Barry in handen is van de Xhosa's en de Zulu's.⁷² Eén respondent noemt zelfs dat er niet voldoende godsdienstvrijheid is voor moslims.⁷³ De problemen die respondenten hier noemen laten zien dat hun notie van burgerschap en de rechten die zij hieraan verbinden, overeenkomt met de definitie van Holston en Appadurai (1996, 190) van substantieel burgerschap. Ze willen niet alleen politieke rechten en vrijheden, maar ook sociale, economische en culturele rechten. De nadruk op het waarborgen van het recht, zoals het recht op veiligheid, goede wegen, sanitaire voorzieningen, arbeid, rechtspraak en onderdak zijn terugkerende thema's die ook overeenkomen met de *rights-based approach* die een sterke nadruk legt op sociaal-economische rechten en niet alleen politiek en civiele rechten. .

Op één respondent na konden alle respondenten voorbeelden geven van situaties waarin ze gediscrimineerd werden. In de meeste gevallen lijkt de discriminatie gebaseerd te zijn op hun sociaal-economisch status en niet op ras of etniciteit. Voorbeelden waarin witten toegang hebben tot beter

---

⁶⁸ Interview, George, 20 Maart 2017; Interview, Zacharias, 14 Maart 2017; Interview, Nancy, 17 Maart 2017; Interview, Taylor, 21 Maart 2017; Interview, Sasha, 28 Maart 17.

⁶⁹ Interview, George, 20 Maart 2017; Interview, Nancy, 17 Maart 2017; Interview, Sasha, 28 Maart 2017

⁷⁰ Interview, Zacharias, 14 Maart 2017

⁷¹ (Alle twaalf geïnterviewde respondenten)

⁷² Interview, Jabri, 21 Maart 2017; Interview, Barry, 15 Maart 2017

⁷³ Interview, Sasha, 28 Maart 2017

onderwijs zijn in de meeste gevallen bepaald door de betere sociaal-economische status van witten. Een ander voorbeeld is de rechtspraak in Zuid-Afrika. Zes van de zeven respondenten waarmee ik over dit thema spreek zijn van mening dat er geen eerlijke rechtspraak is.⁷⁴ Tijdens zijn interview vertelt Taylor: “Heh! I really don’t know how the justice system works because, for example, some kills someone and they get arrested; next day they are free.”⁷⁵ Maar ook met betrekking tot rechtspraak speelt de sociaal-economische status een rol. Sasha legt het uit:

The justice system is run by lawyers. A judge was once an attorney, all of them they are attorneys, magistrates, all of them are lawyers. They recognize the fact that they have to make money and that is their playground. So it’s about lawyers making money, that is the justice system. There’s no other way to describe it, it’s for lawyers to make money.⁷⁶

Beide voorbeelden laten zien hoe Zuid-Afrikanen op basis van hun sociaal-economische status worden gediscrimineerd. Hierbij moet gezegd worden dat het sociaal-economisch verschil tussen witten en de rest van bevolking een gevolg is van de systematische, raciale discriminatie onder Apartheid. Toch is het beter om in de context van het huidige Zuid-Afrika te spreken van uitsluiting op basis van sociaal-economische status, omdat het verschil tussen rijk en arm steeds minder overeenkomt met een onderscheid in ras. Na 1994 zijn er meer kansen gecreëerd voor de gekleurden en zwarten in Zuid-Afrika waardoor het onderscheid tussen rijk en arm niet meer strikt langs raciale lijnen loopt. (Seeking 2008)

Hierop aansluitend geven respondenten aan dat, ondanks de bevoorrechte positie van de meeste witten, ze ook ongelijkheid ervaren tussen rassen, etnische groepen en zelfs binnen hun eigen etnische groepen.⁷⁷ George, die Xhosa is en in de krottenwijk woont, is hier vrij duidelijk in:

We are not equal with those Xhosas that went to those white schools or private schools. We are not the same, because those who are, they are living in the suburbs now. That is why I don’t like to use the race, use the color, that is why I always say rich ones, because already they rich, because they went to the school, they get a job, that is why they move from where they live and stay there in suburbs.⁷⁸

Deze ontwikkeling in de toegang tot burgerschap sluit aan bij de definitie die Van Brussel (2009, 14) geeft van burgerschap als een *floating signifier*. Van Brussel (2009) geeft hiermee aan dat

---

⁷⁴ Interview, George, 20 Maart 2017; Interview, Nancy, 17 Maart 2017; Interview, Sasha, 28 Maart 2017; Interview, Taylor, 21 Maart 2017; Interview, Jabril, 21 Maart 2017; Interview, Barry, 15 Maart 2017

⁷⁵ Interview, Talyor, 21 Maart 2017

⁷⁶ Interview, Sacha, 28 Maart 2017

⁷⁷ Alle geïnterviewde respondenten op een na (Daniel 17 Maart 2017)

⁷⁸ Interview, George, 20 Maart 2017

burgerschap geen vaststaand begrip is maar verschillende betekenissen aan kan nemen. Tijdens Apartheid kende burgerschap een raciaal karakter, een privilege dat weggelegd was voor de witten. In het nieuwe Zuid-Afrika is burgerschap een privilege geworden voor de sociaal-economische welvarenden. Zuid-Afrikanen met een lage sociaal-economische status zijn hierdoor de 'other' geworden.

Volgens mijn respondenten speelt naast het Apartheid verleden, de huidige overheid een belangrijke rol in de sociaal-economische ongelijkheid in Zuid-Afrika. Volgens Zacharias is dit met name te wijten aan de onkunde van de huidige president Jacob Zuma.⁷⁹ Als president moet je een voorbeeld zijn voor het land, vindt Zacharia. Met een corrupte president en een parlement dat met elkaar op de vuist gaat, kan je ook niet veel beters verwachten van het land, voegt hij er met een zucht aan toe. Er is daarom ook weinig veranderd sinds 1994 volgens George:⁸⁰

Freedom for individuals is that freedom they benefit as a president, as a MPs [parlementariërs], all those people they are in higher positions. But for us, as a poor people, we don't have that freedom, we don't have that freedom. Before 1994 there was a shacks [krotten], still today there is a shacks. What is different now? Nothing is different, nothing is changed. We stay in the same position.

In het licht van deze ontwikkelingen, bespreek ik in de volgende paragraaf hoe de strijd naar gelijkwaardigheid wordt voortgezet.

5.3 Fighting for citizenship

Om twaalf uur begint de mars en we lopen langzaam richting het centrum en de eindbestemming, het parlamentsgebouw. Onderweg komen we langs het politiebureau, het gerechtshof en het ministerie van binnenlandse zaken. Er wordt gezongen, vooral in het Xhosa en in het Zulu. Tussen de liederen wordt er vaak 'amanda' geroepen, waarop we met z'n allen 'awethu' antwoorden. Deze roep en antwoord betekent 'de macht moet terug naar het volk' in Xhosa. Af en toe roepen we met z'n allen 'Zuma, tots!' en 'Zuma, hamba!': 'Zuma is een dief' en 'Zuma ga weg!'⁸¹

Het citaat hierboven is een fragment uit een vignet dat de demonstraties tegen President Jacob Zuma beschrijft. Het geeft een kleine inkijk in de strijd die Zuid-Afrikanen voeren voor hun rechten. Deze strijd is een belangrijk aspect van burgerschap dat door Isin en Wood (1999, 44) beschreven wordt als: "those practices through which individuals and groups formulate and claim new rights or

---

⁷⁹ Interview, Zacharias 14 Maart 2017

⁸⁰ Interview, George, 20 Maart 2017.

⁸¹ Participerende observatie, 7 April 2017

struggle to expand or maintain existing rights.” Het opeisen van rechten door burgers is een belangrijk element van de *rights-based approach*. Deze benadering benadrukt het waarborgen van de rechten van uitgesloten Zuid-Afrikanen in plaats van het voorzien in hun noden of het toepassen van de principes van democratie of de vrije markt. Rechthebbenden, in deze context inheemse Zuid-Afrikanen, moeten daarom strijden om toegang te krijgen tot hun rechten. De plichthouders, de Zuid-Afrikaanse overheid en publieke instituties, moeten deze rechten waarborgen en hierin voorzien. (United Nations Population Fund 2017; Uvin 2010, 602 & 603)

Er zijn veel *grassroots* organisaties en NGO's die Zuid-Afrikanen helpen om toegang te krijgen tot hun rechten. Tijdens mijn onderzoek ben ik, bijvoorbeeld, in contact geweest met NGO's zoals Sonke Gender en Justice en het Legal Resource Center. Ik heb ook de ANC benadert die een rijke geschiedenis kent in het opkomen voor de rechten van zwarten en gekleurden in het verleden. Ondanks hun belangrijke bijdrage, functioneren de bovengenoemde NGO's als een “derde partij”; dat wil zeggen dat ze wel diensten verlenen aan uitgesloten groepen maar hier zelf geen deel uit van maken. Als regerende politieke partij staat de ANC nog verder af van uitgesloten groepen, die de ANC vaak als een oorzaak zien van hun uitsluiting. Om deze reden ligt de focus in deze paragraaf op twee *grassroots* organisaties: SDM en ABK.⁸² Beide organisaties zijn initiatieven van de buitengesloten groepen zelf en bestaan (bijna) uitsluitend uit mensen die in townships of krottenwijken wonen. Om een beeld te geven van de strijd van inheemse Zuid-Afrikanen voor hun rechten heb ik ervoor gekozen om de organisaties structuur, de activiteiten en de visies van SDM en ABK bespreken.

SDM is een initiatief dat is overgewaaid van Durban en verdeelt krottenwijken in secties om ze te organiseren en een stem te geven. Elke sectie, van ongeveer vierhonderd huishoudens, kiest een leider de samen met de andere sectie leiders het bestuur van de wijk vormt. Het bestuur wordt geleid door een *community leader* of gemeenschapsleider die om het jaar opnieuw wordt gekozen door het bestuur. George is drie jaar achter elkaar de gemeenschapsleider geweest in een wijk van enkele duizend inwoners. De meeste inwoners van de wijk zijn volgens George lid en hebben een éénmalige bijdragen geleverd van ongeveer een euro voor hun lidmaatschap. Deze bijdrage functioneert als ‘startkapitaal voor de organisatie die afhankelijk is van sporadische donaties en vrijwillige bijdragen, met namen van de leiders.

Ondanks beperkte middelen organiseert SDM een variatie aan activiteiten om op te komen voor de rechten van de wijkbewoners. Een aantal jaar geleden organiseerde SDM, bijvoorbeeld, een demonstratie buiten het gemeentehuis in Kaapstad om druk uit te oefenen op het stadsbestuur om

---

⁸² SDM en ABK zijn beide pseudoniemen. Omdat de activiteiten van deze organisaties zijn niet altijd wettelijk toegestaan, worden beiden geanonimiseerd.

de wijk te voorzien van elektriciteit, water en sanitaire voorzieningen. De demonstraties waren succesvol en een jaar later werden toiletten geplaatst, waterleidingen aangelegd en werden stroomvoorzieningen geïnstalleerd. Naast demonstraties faciliteert SDM het contact tussen de inwoners van de wijk en het stadsbestuur. Terwijl we aan een kleine tafel zitten, met een fles 7Up en een pak biscuits, legt George aan mij uit dat een van hun voornaamste verantwoordelijkheid is om het dialoog aan te gaan met de overheid:

First responsibility I have is to engage, is to participate with others. But you will find that they [de overheid] didn't create those spaces. They didn't realize that those people in the informal settlements [krottenwijken], they are supposed to be meeting with them, every month, or each quarter. They didn't do that. It's a responsibility I have.⁸³

In dit citaat schets George een belangrijk probleem, namelijk dat de overheid de bewoners van de krottenwijken over het hoofd ziet. Hierdoor heeft de overheid (de plicht houder) geen zicht op de rechten die wel en niet gewaarborgd worden. Het dialoog dat George als rechthebbende hier aangaat is daarom belangrijk in het opeisen van zijn rechten en de rechten zijn mede wijkbewoners.

Dankzij het toezicht van SDM op het naleven van de gezamenlijk gestelde gedragsregels, komt er relatief weinig misdaad voor in de wijk. George vertelt over een voorval waarbij twee dieven toevlucht zochten bij één van de wijkbewoners. Vervolgens werd er onder leiding van SDM een groep van wijkbewoners gevormd die de dieven in elkaar sloegen. Het krot waar de dieven geschild hadden werd afgebroken en SDM eiste dat de eigenaar van het krot permanent de wijk verliet. Dit is een van de voorbeelden die George gaf van hoe SDM de orde handhaaft in de afwezigheid van de politie.

Naast het organiseren en vertegenwoordigen van de wijk en het handhaven van de orde, ondersteund SDM krottenwijkbewoners bij het bezetten van land. Veel Zuid-Afrikanen voelen zich genoodzaakt het land illegaal te bezetten, omdat het merendeel van het land in handen is van de elite die de grond voor anderen onbetaalbaar maakt.⁸⁴ Vaak helpt SDM van vrijdag op zaterdagnacht zoveel mogelijk krotten te bouwen op een stuk leegstaand land. Bij de tijd dat de ambtenaren de krotten komen inspecteren (op maandag) staan de krotten er al langer dan vierentwintig uur. Dankzij

---

⁸³ Interview, George, 20 Maart 2017

⁸⁴ Interview, Smith, 9 April 2017

een maas in de wet mogen de krotten na vierentwintig uur niet verwijderd mogen worden zonder bewoners een alternatief aangeboden krijgen.

ABK functioneert net als SDM als een integraal onderdeel van de wijk. De leiderschap bestaat uit een comité van zes bestuursleden: een secretaris, adjunct secretaris, woordvoerder, penningmeester, een administrator en een voorzitter. ABK kent geen vaste leden maar heeft een netwerk van circa tweehonderd leden die aanwezig zijn bij een van de drie vergaderingen die wekelijks gehouden worden. Net als SDM heeft ABK geen vaste inkomstenbron en is afhankelijk van vrijwillige bijdragen van de gemeenschap.

Op een zaterdag middag krijg ik kans om met, Thulani, de voorzitter te spreken tussen zijn vele bezigheden door. We zitten samen onder de luifel van een kraam in een township terwijl hij vertelt over ABK die hij omschrijft als een ‘grassroots human rights organization’. Deze omschrijving laat zien dat, in lijn de *rights-based approach*, ABK het waarborgen van mensenrechten centraal zet in hun strijd voor gelijkwaardigheid.

Hoewel ABK net als SDM ook demonstraties organiseert,⁸⁵ benadrukt Thulani dat ABK zich voornamelijk bezig houdt met de directe problemen in de townships waar ze actief zijn. Thulani laat mij een aanvraagformulier zien en legt uit dat veel Zuid-Afrikanen niet bewust zijn van de beschikbare subsidies en beurzen of niet weten hoe ze aanspraak op kunnen maken doordat ze niet geletterd zijn. Met het aanvraagformulier dat Thulani laat zien, kunnen wijkbewoners huursubsidies aanvragen waardoor ze maar tussen de R20 en R50⁸⁶ hoeven te betalen. Dankzij de hulp van ABK kunnen wijkbewoners als rechthebbende aanspraak maken op hun rechten en ondersteunen ze indirect het staatsbestuur als plicht houder in het waarborgen van rechten.

Een van de grootste successen van ABK is het organiseren van wijkwachters. Tien jaar geleden was misdaad en geweld een groot probleem in de wijk laten Taylor en Nancie mij weten. Na de komst van de wijkwachters is misdaad en geweld sterk verminderd. Terwijl ik samen met Taylor van een koude coca cola geniet bij de lokale *Kentucky Fried Chicken* vertelt hij hoe belangrijk de wijkwachters zijn voor de veiligheid in de township:

There is improvement because we have what we call, neighborhood watch. Those guys are working very close with the community and with the police. They are the link, they are the police link, also they are the community link. Yeah and so, at least it's safe now. Now that the neighborhood watch... it's not the same as before.⁸⁷

---

⁸⁵ Interview, Thulani, 15 April 2017

⁸⁶ Omgerekend tussen de 1,40 en 3.30 euro

⁸⁷ Interview, Taylor, 21 Maart 2017

Taylor laat in dit citaat zien dat ABK niet alleen zelf invulling geeft aan het recht op veiligheid, maar ook nauw samenwerkt met de overheid om dit recht te waarborgen.

Zowel ABK als SDM kennen geen duidelijk etnische, raciale of inheemse identiteit. Beide organisaties zijn voornamelijk gericht op het opkomen voor de rechten van inwoners van de wijken waar ze actief zijn. Bijvoorbeeld, in de wijk waar SDM actief is, wonen ook Somaliërs die volwaardig lid zijn van de gemeenschap en van SDM. Tijdens het interview vertelt Thulani dat ABK iedereen proberen te helpen die naar hen toekomen, ongeacht ras of etniciteit. Beide organisatie voldoen hiermee niet aan de vier kenmerken die Hudgson (2004 1041) toeschrijft aan bewegingen die opkomen voor inheemse groepen. De erkenning, representatie en zelfbeschikking van de Xhosa komt bijvoorbeeld niet aan de orde. Het enige kenmerk dat bij SDM geconstateerd kan worden is de strijd voor toegang tot natuurlijke bronnen, in dit geval land.

ABK en SDM kunnen beter beschreven worden als sociale bewegingen of, zoals ik eerder in deze paragraaf heb gedaan, als *grassroots* organisaties. Tilly (2004, 3) identificeert drie kenmerken die een sociale beweging typeren: een collectieve identiteit, onderdeel uitmaken van een conflict, en een platte, egalitaire organisatiestructuur. Deze kenmerken zien we terug zowel bij ABK als SDM. Ten eerste, het gebrek aan een inheemse of etnische identiteit bij beide organisaties betekent niet dat er geen collectieve identiteit is. Voor beide organisaties staat de gemeenschap en haar belangen centraal. Thulani noemde zelfs dat een van hun voornaamste doelen is om eenheid en samenhang te brengen in de gemeenschap.⁸⁸ Ten tweede, SDM en ABK bevinden zich niet in een direct conflict met de overheid, maar beiden organisaties bevinden zich in een dialoog waarin ze toegang tot hun rechten eisen van de overheid. Dit dialoog wordt bijvoorbeeld zichtbaar tijdens demonstraties. Tot slot zijn ABK en SDM platte, egalitaire organisaties, zoals blijkt uit de organisatiestructuur. Ook de organisaties structuur van SDM, die een kleine hiërarchie kent, is democratisch en niet complex.

De bovengenoemde kenmerken van sociale beweging, zoals de platte en egalitaire organisatiestructuur, hebben veel raakvlakken met de kenmerken die Appadurai (2000, 3) geeft van *grassroots* organisaties. Een belangrijke eigenschap die hier aan toegevoegd kan worden is dat beide organisaties initiatieven zijn van wijkbewoners die als gezamenlijk doel hebben gesteld om op te komen als rechthebbenden. Om basis van de bovengenoemde redenen heb ik ABK en SDM gedefinieerd als *grassroots* organisaties, en specifiek mensenrechten *grassroots* organisaties. De nadruk die beiden organisaties leggen op economische, sociale en culturele rechten spiegelt de benadering van de *rights-based approach*: democratie en de vrije markt zijn niet de oplossing.

---

⁸⁸ Informeel gesprek, Thulani, 15 April 2017

5.4 Conclusie

Op basis van de drie paragrafen in dit hoofdstuk kunnen een drietal conclusies getrokken worden. Ten eerste, de beleving en betekenis van burgerschap is, net als andere sociale identiteiten afhankelijk van de sociale context. (Verkuyten 2004, 5) In Zuid-Afrika wordt deze sociale context gevormd door etnische en raciale diversiteit, sociaaleconomische ongelijkheid en het Apartheid verleden. Deze context leidt er onder andere toe dat de betekenis die Zuid-Afrikanen gegeven aan ras, etniciteit en een inheemse identiteit sterk kan verschillen. Dit kan invloed hebben op de beleving van burgerschap dat verbonden is aan een gevoel van *belonging* (Delanty 2002, 64). Dit bevestigt onze conceptualisering van burgerschap als een sociaal geconstrueerd en dynamisch fenomeen. Een tweede conclusie die getrokken kan worden is dat dankzij een verschuiving van puur raciale en etnische discriminatie tijdens de Apartheid naar een systematische uitsluiting van armen, er meer nadruk is gekomen op sociaal economische status (Seeking 2008). De strijd om gelijkwaardigheid wordt daarom in mindere mate gezien als een strijd tussen rassen of etnische groepen, maar meer als een strijd van de armen om ook toegang te krijgen tot hun rechten. De nadruk is hierdoor ook verschoven van formeel naar substantieel burgerschap en specifiek voor sociaaleconomische gelijkheid. Tot slot, de strijd die Zuid-Afrikanen voeren, wordt gekenmerkt door een strijd voor gelijkwaardig toegang tot politieke en vooral sociale, economische en in sommige gevallen culturele rechten. De strijd kent geen sterk 'inheems' of 'raciaal' karakter maar weerspiegelt de ontwikkeling die beschreven wordt in paragraaf twee. Deze strijd kan resulteren in het gebruik maken van bestaande voorzieningen (zoals beurzen en subsidies); het verantwoordelijk houden van de overheid als plicht houder, (denk aan de demonstraties voor elektriciteit, water en sanitair); en een eigen invulling van rechten (zoals de wijkwachters die het recht op veiligheid 'waarborgen').

Discussie & Conclusie

In dit laatste hoofdstuk blikken we terug op de voorgaande hoofdstukken en komen we terug op de vier deelelementen van de centrale vraag waar wij antwoord op zullen geven. In de eerste twee paragrafen bespreken we de eerste twee deelelementen: de beleving van burgerschap door inheemse Guatemalteken en Zuid-Afrikanen en de vormen van uitsluiting die zij ervaren. Volgens Purvis en Hunt (1999, 457 & 462) is burgerschap niet alleen verbonden aan rechten maar hangt het ook samen met sociale identiteit. Daarom richten we ons in de eerste paragraaf op de beleving van ras en etniciteit in deze landen en in welke mate hier een gevoel van *belonging* aan wordt ontleend. *Belonging* verstaan wij hier als een emotie; een gevoel van veiligheid en ergens thuishoren (Yuval en Davis 2006, 197). Hierop voortbouwend richten we ons in de tweede paragraaf op de rechten die verbonden worden aan burgerschap en de mate waarin Guatemalteken en Zuid-Afrikanen toegang hebben tot deze rechten. Op basis van de definitie van Holston en Appadurai (1996, 190), die onderscheid maken tussen formeel en substantieel burgerschap, geven we inzicht in welke mate inheemse bevolkingsgroepen buitengesloten worden. In de laatste paragraaf komen we terug op de derde en de vierde deelelementen: hoe en met welk doel inheemse Guatemalteken en Zuid-Afrikanen opkomen voor hun rechten. De nadruk in deze paragraaf ligt op *grassroots* organisaties en NGO's die deel uitmaken van de strijd voor gelijkwaardigheid.

6.1 Ras, etniciteit en *belonging*

In Guatemala wordt er onderscheid gemaakt tussen de *indigenas* en de *ladinos*, waarbij *indigena* verwijst naar een inheemse Guatemalteek. Deze inheemse identiteit is in veel gevallen sterk verbonden met een etnische identiteit zoals Kaqchikel, Kiche, en Tz'utujil. Binnen deze inheemse groepen delen leden gemeenschappelijke kenmerken als taal en kleding en gemeenschappelijke voorouders. De inheemse identiteit kent ook een institutionele vorm in Solola in de vorm van de *municipalidad indigena*, het inheemse gemeentehuis. Deze inheemse autoriteit functioneert naast de 'officiële' Guatemalteekse overheid. Samengevoegd zorgen deze verschillende aspecten van de inheemse identiteit voor een sterk gevoel van *beloning*. De nuance is hier wel dat niet iedereen zich als inheems identificeert wat komt omdat veel mensen *mestizo* zijn, een mix van inheems en *ladino*. Op welke etniciteit men de nadruk legt verschilt per individu waardoor de etnische identiteit soms dubbelzinnig kan zijn.

In Zuid-Afrika wordt er onderscheid gemaakt tussen witte, gekleurde en zwarte maar dit komt niet overeen met een onderscheid tussen wel en niet inheemse Zuid-Afrikanen. Voor de gekleurden, bijvoorbeeld, is ras sterk geassocieerd met Apartheid en wordt het gezien als een

categorie die opgelegd is vanuit de overheid. Waar Zuid-Afrikanen *belonging* aan ontleneen verschilt per individu. Voor veel zwarte en sommige gekleurde speelt etniciteit een belangrijke rol en weer andere identificeren zich op de eerste plek als Afrikaan. Deze Afrikaanse identiteit - die ras, etniciteit en nationaliteit overstijgt - speelt voor sommige Zuid-Afrikanen een belangrijke rol omdat hun etnische identiteit erg ambigu is. Dit kan zijn omdat ze van gemengde afkomst zijn of omdat veel van hun (etnische) cultuur verloren is gegaan.

Opvallend wordt de Zuid-Afrikaanse identiteit als een positieve identiteit beschouwd, zowel voor gekleurden als voor zwarten. Voor hen betekent de Zuid-Afrikaanse identiteit dat ze deel uitmaken van de cultureel en etnisch diverse samenleving van Zuid-Afrika. Ondanks alle verschillen ontleneen ze toch trots uit het feit dat iedereen Zuid-Afrikaan is en in die zin gelijk; iedereen heeft gelijke toegang tot formeel burgerschap. In Guatemala speelt de nationale identiteit een hele andere rol voor inheemse groepen. Zij identificeren zich vooral als Guatemalteek wanneer ze in contact komen met staatsinstituties en ze verplicht worden om Spaans te spreken of hun Guatemalteeks paspoort moeten tonen. De nationale identiteit wordt sterk geassocieerd met de overheid en lijkt geen gevoel van *belonging* bij te brengen.

Hoewel de betekenis die gegeven wordt aan ras, etniciteit en nationaliteit sterk kan verschillen tussen Guatemala en Zuid-Afrika, zijn er een aantal overeenkomsten tussen de landen. Zo ontleneen zowel Zuid-Afrikanen als Guatemalteken een *sense of belonging* aan hun sociale identiteiten zoals ras en identiteit. Deze sociale identiteiten spelen daarom een belangrijke rol in de beleving van burgerschap, vooral in Guatemala waar inheemse groepen bijna geen *sense of belonging* ontleneen aan hun Guatemalteekse identiteit.

Een tweede overeenkomst tussen de twee landen is dat het conflict verleden een belangrijke rol speelt in de beleving van sociale identiteiten. In Zuid-Afrika, bijvoorbeeld, wordt ras sterk geassocieerd met het Apartheid verleden. Zwarte en gekleurde Zuid-Afrikanen werden systematisch gediscrimineerd en werden tevens beschouwd als tweederangs burgers. In Guatemala zorgt het conflict verleden voor spanningen tussen de *indigenas* en de *ladinos*. Tijdens het conflict werden *indigenas* onderdrukt en achtervolgd waardoor er nog steeds stereotypes bestaan van de inheemse bevolkingsgroepen als zwak en daarom makkelijk te manipuleren en uit te buiten.

Ondanks de overeenkomsten in het verleden van beide landen, verschillen de gevolgen hiervan sterk in de beleving van met name de Zuid-Afrikaanse en Guatemalteekse identiteit. In Zuid-Afrika valt het op dat er juist aanspraak gemaakt wordt op de nationale identiteit en wordt de nadruk gelegd op 'eenheid in de diversiteit'. In Guatemala heeft het verleden een andere reactie opgeroepen, namelijk, het afstand nemen van de nationale identiteit en meer autonomie voor

inheemse groepen. Dit verschil zal terugkomen in de derde paragraaf wanneer we de strijd voor gelijkwaardigheid in Zuid-Afrika en Guatemala met elkaar vergelijken.

6.2 Inheemse noties van burgerschap en uitsluiting

Uit het theoretisch kader blijkt dat de traditionele vorm van burgerschap een verzameling van formele rechten en plichten kan zijn zoals bijvoorbeeld stemrecht en het recht om te werken (Purvis en Hunt 1999, 457 & 462). Maar in beide landen associeert de inheemse bevolking burgerschap als meer dan een verzameling van deze rechten. Volgens inheemse Guatemaltekens en Zuid-Afrikanen is burgerschap veel breder dan slechts politieke rechten en officiële erkenning als burgers. De respondenten in beide landen stellen namelijk dat de rechten van formeel burgerschap weliswaar gewaarborgd zijn, maar niet de rechten die samenhangen met substantieel burgerschap. Uitsluiting van burgerschap is in zowel Guatemala als Zuid Afrika in feite uitsluiting van een substantiële vorm van burgerschap. Deze substantiële vorm van burgerschap kenmerkt zich op sociaal, economisch en cultureel niveau.

Binnen Guatemala blijkt dat de rechten gekoppeld aan formeel burgerschap weliswaar gewaarborgd zijn, maar niet de rechten die samenhangen met substantieel burgerschap. Zo stellen Inheemse Guatemaltekens dat ze zich niet goed kunnen laten vertegenwoordigen binnen de rechtspraak. De rechters spreken meestal niet de inheemse talen en advocaten zijn vaak lastig te financieren door de veelal arme inheemse burgers. Op economisch niveau uit ongelijkheid zich voornamelijk in de ongelijke toegang tot onderwijs, werkgelegenheid en armoede. Het collectieve onderwijs is in hun ogen ondermaats. Particulier onderwijs, welke als kwalitatief beter wordt ervaren, is voor arme inheemse burgers lastig tot niet te financieren. Hierdoor stellen ze minder kans te hebben op goed betaalde banen. Ook ervaren inheemse Guatemaltekens nog steeds discriminatie op basis van huidskleur en etnische discriminatie, zoals bij het solliciteren voor een baan of bij het ontvangen van zorg in het ziekenhuis. Daarnaast is er zowel tussen de inheemse en de niet inheemse bevolking maar ook binnen de inheemse bevolking zelf ongelijkheid, welke meer gebaseerd is op sociaal economische status. Het betreft hier dan het verschil tussen arm en rijk.

In Zuid Afrika heeft iedereen formeel burgerschap, maar ervaren ze ook uitsluiting op sociaal, economisch en cultureel gebied. Zo blijkt dat net als in Guatemala veel inheemse Zuid-Afrikanen de rechtspraak als onrechtvaardig ervaren. Verder stellen ze dat het recht op vrijheid en onderwijs belangrijk elementen zijn van burgerschap. Er is weliswaar meer vrijheid gekomen na de Apartheid, welke een vorm is van formeel burgerschap. Maar is er geen gelijke toegang tot kwaliteitsonderwijs, welke de kans op een volwaardig bestaan volgens hen beperkt. Daarnaast ervaren ze een gebrek aan sociale voorzieningen zoals bijvoorbeeld goede wegen, sanitair en zorg. Opvallend is dat de

uitsluiting, die tijdens Apartheid plaatsvond gebaseerd op ras, in veel opzichten zich voorzet op basis van sociaaleconomische status.

Uit de bovenstaande alinea's blijkt dat Zuid-Afrika en Guatemala veel overeenkomsten hebben met betrekking tot de manier waarop inheemse burgers ervaren dat ze uitgesloten van burgerschap. Op sociaal niveau uit dit zich voornamelijk in de manier waarop de rechtspraak een rol speelt in de uitsluiting van inheemse burgers. Zo kunnen inheemse burgers in beide landen zich niet goed laten vertegenwoordigen binnen de nationale rechtspraak. Het betreft dan voornamelijk het gebrek aan financiële middelen voor rechtshulp. Daarnaast zijn inheemse Guatemaltes van mening dat ze worden uitgesloten van goede rechtshulp omdat advocaten en rechters niet de inheemse talen spreken. Verder is in beide landen goed onderwijs vaak moeilijk te financieren voor de inheemse bevolking. Hierdoor hebben ze minder kansen op goede banen wat hun sociaal economische positie remt en/of in stand houdt. Daarnaast is in beide landen corruptie door de overheid de oorzaak van uitsluiting van andere sociale voorzieningen zoals infrastructuur, zorg en woongelegenheid. Een andere overeenkomst is dat er in beide landen ook binnen de inheemse gemeenschappen uitsluiting plaatsvindt op basis van sociaal economische status. In beide landen zijn er namelijk door economische ontwikkelingen meer inheemse mensen welvarender geworden. Deze toegenomen welvaart van inheemse burgers leidt ertoe dat er in beide landen discriminatie plaatsvindt op basis van deze nieuw verkregen welvaart. Op minder welvarende inheemse burgers wordt neergekeken door meer welvarende inheemse burgers. Een verschil tussen de landen is dat in Guatemala de onvolledige erkenning van de *municipalidad indigena* (als symbool van de eigen etnische identiteit) als een vorm van uitsluiting wordt ervaren. In de context van dit onderzoek was de erkenning van de eigen rechtspraak in Zuid-Afrika op stadsniveau niet aan de orde. In Guatemala speelt deze erkenning binnen stedelijk niveau een rol, terwijl dit in Zuid-Afrika meer op het platteland speelt.

De beschreven substantiële uitsluiting van burgerschap laat zien dat inheemse Guatemaltes en Zuid-Afrikanen zich niet gelijkwaardig voelen aan andere Guatemaltes en Zuid-Afrikanen. Die ongelijkwaardigheid overstijgt de sociaal economische discriminatie. De rechten die verbonden zijn aan substantieel burgerschap kunnen gezien worden als rechten gebaseerd op veiligheid, vrijheid, of gezondheid. Zo is het recht op goed onderwijs in eerste instantie een recht verbonden aan substantieel burgerschap, maar wordt het ook begrepen als het recht op vrijheid om goed onderwijs te kunnen volgen. Deze rechten sluiten aan bij de *right-based approach* die de mensenrechten als basis nemen voor gelijkwaardig burgerschap (United Nations Population Fund 2017). In beide landen schiet de staat als plicht houder tekort. Omdat de rechthebbenden, in dit

geval de inheemse bevolking in beide landen, zich niet voldoende ondersteunt voelen in het krijgen en opeisen van hun rechten, organiseren zij zich in sociale bewegingen. De manier waarop en met welk doel deze rechthebbenden strijd voeren, bespreken we in de volgende paragraaf.

Wat we kunnen concluderen is dat beide landen een verschuiving meemaken van raciale discriminatie naar sociaaleconomische discriminatie. Dit wordt veroorzaakt door ongelijke toegang in het onderwijs en ongelijke vertegenwoordiging in het rechtssysteem maar ook door corruptie binnen de overheid en een gebrek aan goede sociale voorzieningen. Omdat inheemse Guatemalteken ervaren dat ze uitgesloten worden van deze rechten en dus uitgesloten van een gelijkwaardige vorm van burgerschap, komen zij in actie. De volgende paragraaf illustreert hoe en met welk doel inheemse burgers in beide landen in actie komen.

6.3 De strijd voor gelijkwaardigheid

Om inzicht te krijgen in de strijd voor gelijkwaardigheid in de Zuid-Afrika heeft David zich vooral gericht op twee organisaties: SDM en ABK. Hoewel er verschillende soorten organisaties zijn die inheemse Zuid-Afrikanen ondersteunen in hun strijd voor gelijkwaardigheid, staan organisaties zoals SDM en ABK het meest dichtbij de uitgesloten groepen. Zowel ABK als SDM zijn bottom-up organisaties zijn begonnen als een initiatief van de uitgesloten groepen zelf om samen te werken aan een collectief doel: gelijkwaardigheid tussen en binnen rassen en etnische groepen en eenheid in de Zuid-Afrikaanse samenlevingen. Beide organisaties zijn daarom getypeerd aan de hand van de kenmerken die Appadurai (2000, 3) geeft als grassroots organisaties.

Naast het organiseren van demonstraties om druk uit te oefenen op de overheid, proberen beiden organisaties ook samen te werken met de overheid om toegang te krijgen tot hun rechten. Deze samenwerking wordt onder andere gefaciliteerd door in gesprek te gaan met het stadsbestuur over de problemen in de wijken waar ABK en SDM actief zijn. Wanneer de overheid niet gewillig is of niet in staat is om rechten te waarborgen, helpen ABK en SDM Zuid-Afrikanen om zelf invulling te geven aan hun rechten. Een voorbeeld hiervan zijn de maatregelen die beiden organisaties nemen om veiligheid te waarborgen in de wijk.

De nadruk die ABK en SDM leggen op het waarborgen van rechten, in plaats van noden, ligt in lijn met de human *rights-based approach*. Ontwikkeling wordt door deze organisaties op de eerste plek gezien als de mate waarin Zuid-Afrikanen toegang hebben tot hun rechten en niet de principes van bijvoorbeeld de vrije markt economie. Verder faciliteren de organisaties het dialoog tussen rechthebbende en plicht houders door Zuid-Afrikanen te ondersteunen in het opeisen van hun rechten en druk uit te oefenen op overheid om hun plichten na te komen.

Een belangrijk aspect van ABK en SDM dat hier genoemd moet worden is dat ze geen onderscheid maken op basis van etniciteit of ras, maar iedereen helpen die hun hulp nodig heeft. De organisaties hebben in dit opzicht geen inheemse of etnische karakter en leggen de nadruk op de uitsluiting van de arme bevolking. Hun streven is insluiting; toegang krijgen tot substantieel burgerschap en volwaardig deel uitmaken van de Zuid-Afrikaanse samenleving.

In tegenstelling tot Zuid-Afrika ligt de nadruk in Guatemala veel minder op de insluiting van inheemse groepen als volwaardige burgers van de Guatemalteekse natie. In plaats van deel uit te maken van de Guatemalteekse natie willen *indigenas* in Solola autonoom worden van de nationale overheid. Dit verschil tussen Zuid-Afrika en Guatemala wordt ook zichtbaar in inheemse instituten zoals de *Municipalidad Indigena*, *Defensoria Maya* en *Defensoria Indigena*. De inheemse identiteit speelt een grote rol binnen deze organisaties, de namen van de organisaties benadrukken dit ook. Ze zijn opgericht vanwege de uitsluiting, marginalisatie, discriminatie en exploitatie van inheemse mensen. Ze verdedigen de rechten van de mensen zowel collectief als individueel. Zo worden de mensen op juridisch gebied ondersteund binnen de maya wetgeving maar ook binnen de officiële landelijke wetgeving. *Defensoria Maya* en *Defensoria Indigena* zijn voornamelijk ondersteunende organisaties die zowel de *municipalidad indigena* als overheidsinstanties informeren over het inheemse recht en ook campagne voeren bij de overheidsinstanties om dit inheemse recht te begrijpen en erkennen. Daarnaast helpen ze bij de totstandkoming van inheemse wetten.

Door het promoten van het inheemse recht, het bijstaan van inheemse burgers en door zelf rechtspraak uit te voeren hopen deze organisaties meer gelijkwaardigheid voor de inheemse bevolking te realiseren. Gelijkwaardigheid gaat hier verder dan gelijke rechten en plichten. Gelijkwaardigheid wordt binnen deze organisaties bereikt op het moment dat het inheemse recht officieel erkend wordt binnen de grondwet. In die zin willen deze organisaties een differentiatie van het formele burgerschap in een culturele vorm van burgerschap realiseren wat tot uiting zou moeten komen door formele erkenning van het eigen inheemse rechtssysteem.

In beide landen kent de strijd voor gelijkwaardigheid veel overeenkomsten met de *rights-based approach*. In beide ligt, bijvoorbeeld, sterk de nadruk op het waarborgen van rechten en het dialoog tussen rechthebbende en plicht houders. Er is echter een waarneembaar verschil in de rechten waar inheemse Zuid-Afrikanen en Guatemalteken voor strijden. Naast toegang tot substantieel burgerschap, besteden inheemse Guatemalteken veel meer aandacht aan de erkenning van hun inheemse identiteit en gedifferentieerde rechten. Dankzij hun beleving van burgerschap is er ook specifiek aandacht voor meer onafhankelijkheid van inheemse groepen. In Zuid-Afrika is hier veel minder aandacht voor en ligt de nadruk meer op gelijke toegang tot substantieel burgerschap en

eenheid binnen de samenleving. Dit betekent dat strijd voor gelijkwaardigheid in Zuid-Afrika een meer inclusief karakter kent. In Guatemala, daarentegen, kent de strijd voor gelijkwaardigheid een meer gedifferentieerd karakter en sluit daarmee aan bij de beschrijving die Hudgson (2004, 1041-1042) geeft van bewegingen die opkomen voor de rechten van inheemse bevolkingsgroepen. De erkenning van inheemse groepen, bijvoorbeeld, is een belangrijk doel binnen de strijd voor gelijkwaardigheid in Guatemala. Het verschil laat ook zien dat noties van wat gelijkwaardigheid betekent, sterk kunnen verschillen en samenhangen met de beleving van sociale identiteiten zoals ras, etniciteit en burgerschap.

Tot slot, het antwoord op onze centrale vraag bestaat uit drie aspecten: één, de notie die inheemse Guatemalteken en Zuid-Afrikanen hebben van burgerschap; twee, hoe inheemse groepen strijden voor gelijkwaardigheid; en drie, met welk doel de strijd gevoerd wordt. Er is een beduidend verschil in de notie die inheemse Guatemalteken en Zuid-Afrikanen hebben van burgerschap. In Guatemala hebben inheemse groepen een notie van gedifferentieerd burgerschap. Erkenning voor hun inheemse en etnische identiteit en de voor hun bijhorende rechten, spelen een belangrijke rol. In Zuid-Afrika, daarentegen, heerste er meer een notie van gelijkwaardig, inclusief burgerschap. Deze noties van burgerschap beïnvloeden de strijd voor gelijkwaardigheid. In Guatemala wordt er binnen de strijd voor gelijkwaardigheid meer nadruk gelegd op de onafhankelijkheid van en gedifferentieerde rechten voor *indigenas* terwijl in Zuid-Afrika insluiting en gelijkwaardig burgerschap meer centraal staan. Hierdoor speelt in Guatemala de inheemse *grassroots* autoriteit, zoals de *Municipalidad Indigena*, een belangrijke rol in het voorzien van autonome inheemse rechtspraak en erkenning voor culturele rechten. In Zuid-Afrika spelen *grassroots* organisaties ook een belangrijke rol, maar hebben geen duidelijk inheemse identiteit. Ondanks dit verschil geven organisaties in beiden landen de strijd voor gelijkwaardigheid vorm door druk uit te oefenen op de overheid haar plichten na te komen, door samen te werken met de overheid en door zelf invulling te geven aan burgerrechten.

Bibliografie

- Adams, Byron G., Van de Vijver, Fons JR, and Gideon P. De Bruin. 2012. Identity in south africa: Examining self-descriptions across ethnic groups. *International Journal of Intercultural Relations* 36 (3): 377-88.
- Appadurai, Arjun. 2000. "Grassroots Globalization and research imagination." *Public Culture* 12, (1): 1-19.
- Appadurai, Arjun, and James Holston. 1996. "Cities and citizenship." *Public Culture* 8 (2): 187-204.
- Bah, Mamadou Diouma. 2016. "Stability in deeply divided societies: escaping ethnic-based armed conflict in Guinea." *African Identities* 14, (4): 291-307.
- Barth, Fredrik. 1969. *Ethnic groups and boundaries: The social organization of culture difference*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Batliwala, Srilatha. 2002. "Grassroots Movements as Transnational Actors: Implications for Global Civil Society." *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 13(4): 393-409
- Bhandari, Prem. 2004 "Relative deprivation and migration in an agricultural setting of Nepal." *Population & Environment* 25, (5): 475-499.
- Van Brussel, Leen 2009. "Cultureel burgerschap in een multiculturele samenleving: een (hoofd)rol weggelegd voor populaire media?" Master Thesis, Vrije Universiteit Brussel
- Delanty, Gerard. 2002. "Two conceptions of cultural citizenship: A review of recent literature on culture and citizenship." *The Global Review of Ethnopolitics* 1 (3): 60-6.
- Demmers, Jolle. 2012. *Theories of violent conflict: An introduction*. London and New York: Routledge.
- Eriksen, Thomas H. 2010 *Ethnicity and Nationalism*. London: Pluto Press.
- Hodgson, Dorothy L. 2002. "Introduction: Comparative perspectives on the indigenous rights movement in Africa and the Americas." *American Anthropologist* 104 (4): 1037-1049.
- Holston, James. (2001) the transformation of differentiated citizenship in Brazil. *Citizen studies*
- Hooker, Juliet. 2005. "Indigenous inclusion/black exclusion: Race, ethnicity and multicultural citizenship in Latin America." *Journal of Latin American Studies* 37 (02): 285-310.
- Isin, Engin F. & Wood, Patricia K. 1999. *Citizenship and Identity*. London: Sage.
- Kymlicka, Will. 2010. "The rise and fall of multiculturalism? new debates on inclusion and accommodation in diverse societies." *International Social Science Journal* 61 (199): 97-112.
- Landau, Loren B. 2008. "Violence, condemnation, and the meaning of living in south africa." *African Center for Migration and Society* (November 21 2016).
<http://www.migration.org.za/entry/305/violence-condemnation-and-the-meaning-of-living-in-south-africa>.
- Little, Walter., and Smith, Timothy. 2009. *Mayas in Postwar Guatemala. Harvest of violence revisited*. The University of Alabama Press

Bachelor Thesis – De strijd voor gelijkwaardigheid

- Meijl Toon, 2008. "Culture and Identity in Anthropology: Reflection on 'Unity' and 'Uncertainty' in the dialogical self." *International Journal for Dialogical Science* 3(1): 165-190
- Mandela, Nelson. 1994. "Statement of the president of the african national congress, nelson R mandela, at his inauguration as president of the democratic republic of south africa." *Nelson Mandela Foundation Website* (January, 6 2017).
http://db.nelsonmandela.org/speeches/pub_view.asp?pg=item&ItemID=NMS176&txtstr=inauguration.
- .2004. "5th steve biko lecture by former president nelson mandela at the university of cape town." *Nelson Mandela Foundation Website* (January 6 2017).
http://db.nelsonmandela.org/speeches/pub_view.asp?pg=item&ItemID=NMS762.
- McGrattan, Cillian. 2014. "Policing politics: Framing the past in post-conflict divided societies." *Democratization* 21 (3): 389-410.
- Momsen, Janet H. 2002. NGOs, gender and indigenous grassroots development. *Journal of International Development*. 14(6), 859-867
- Neocosmos, Michael. 2010. *From foreign natives to native foreigners. explaining xenophobia in post-apartheid south africa: Citizenship and nationalism, identity and politics*. Oxford:African Book collective.
- Oglesby, Elizabeth. 2007. "Educating citizens in postwar Guatemala: Historical memory, genocide, and the culture of peace." *Radical History Review* 2007, no. 97: 77-98.
- Purvis, Trevor. Hunt Alan. 1999. "Identity versus citizenship: Transformations in the discourses and practices of citizenship." *Social & Legal Studies, SAGE Publications*, 8(4), 457-482;
- Rex, John. 1997 "The concept of a multicultural society." in *The ethnicity reader: nationalism, multiculturalism and migration*. Cambridge: Polity Press, Malden MA: Blackwell Publishers: 205-228.
- Rubin, Beth Cara. 2016. "We come to ourselves bit by bit: Educating for Citizenship in Post conflict Guatemala." *American Educational Research Journal*. 53(3), 639-672
- Salazar, Eglá Martínez. 2012. *Global coloniality of power in Guatemala: racism, genocide, citizenship*. Lanham MD: Lexington Books
- Seekings, Jeremy. 2008. "The continuing salience of race: Discrimination and diversity in South Africa." *Journal of contemporary African studies* 26, (1): 1-25.
- Svitil, Kathy A. 2005. "Discover Dialogue: Evolutionary Biologist Mark Pagel: Human cultural groups have behaved as if they were different species." *Discover: Science for the Curious*.(July 6 2017).
<http://discovermagazine.com/2005/may/discover-dialogue>.
- Tilly, Charles. 2004. *Social movements* Boulder: Paradigm.
- United Nations Population Fund. 2017. "The Human Rights-Based Approach" Accessed 24 July.
<http://www.unfpa.org/human-rights-based-approach>
- Uvin, Peter. 2007. "From the right to development to the rights-based approach: how 'human rights' entered development." *Development in practice* 17 (4-5): 597-606.

Bachelor Thesis – De strijd voor gelijkwaardigheid

- Valji, Nahla. 2003. "Creating the nation: The rise of violent xenophobia in the new South Africa". Master Thesis, New York University..
- Valji, Nahla. 2004. "Race, Citizenship and Violence in Transitioning Societies: A Guatemalan case study." *Centre for the study of violence and reconciliation, The Center for the Study of Violence and Reconciliation 2*.
- Verkuyten, Maykel. 2004. "Multiculturalism and group status: The role of ethnic identification, group essentialism and protestant ethic." *European Journal of Social Psychology JA. 34*.
- Yashar D. J. 1998. "Contesting Citizenship: Indigenous Movements and Democracy in Latin America." *Comparative Politics 31*: 23-42.
- Young, Iris M. 1989. "Polity and group difference: a critique of the ideal of universal citizenship." *Ethics 99*(2): 250-274.
- Yuval Davis, Nira. 2006. "Belonging and the politics of belonging." *Patterns of prejudice. 40*(3): 197-214

Bijlage 1: Academische samenvattingen

Samenvatting in het Engels

The question how diversity and equality can coexist in a multicultural or multiethnic society has become an increasingly salient question due to processes of modernization and an increase in migration (Purvis and Hunt 1999, 457). Ethnic and cultural diversity is, however, no new phenomenon for countries such as Guatemala en South Africa; yet they continue to struggle with vast inequalities between and within ethnic and racial groups (Hooker 2010, Seeking 2008). Even after more than two decades of democracy the countries are still characterized by the irrational logic that some are more equal than others. In both countries, for example, citizens are all formally acknowledged to be equal before the law, and yet a large number of the population finds themselves to be excluded from their rights. To understand this irrational logic, we have conceptualized citizenship as a socially constructed identity, rather than just a collection of rights and duties assigned to the individual. In much the same way that other social identities - such as ethnicity - are defined by a process of *othering* and in- and exclusion, we have found citizenship to be both in- and exclusive (van Brussel 2009, 13-14). Based on the definition that Isin and Wood (1999, 4) give of citizenship as an identity that must be enacted, we have formulated the following research question:

How and with what objective do indigenous Guatemalan and South Africans fight for the rights they associate with citizenship.

To answer this question we studied indigenous groups and their subjective experience and notions of citizenship. Focussing on a variety of organizations, we have studied how and with what purpose these groups come in action to fight for their citizenship.

In Guatemala Hidde found that a distinction is made between *indigena's* as indigenous and other racial groups such as the *ladinos* and the *Garifuna's*. The indigenous identity is closely associated with ethnic groups such as the Kaqchikel, Kiche, en Tz'utujil. These indigenous groups derive a strong sense of belonging - a concept we have defined as an emotion associated with safety and being home (Delanty 2002, 61) - from their ethnic identity. In contrast, Hidde found that for most *indigenas* the national identity has a negative connotation and is often perceived as being imposed by the government.

In South Africa David found a similar racial divide between blacks, coloureds and whites. However, *ras* was not closely to an indigenous identity. Many coloureds, for example, strongly associated *ras* the racial discrimination that took place under the Apartheid regime (1948 - 1994).

Most black derived a sense of belonging from their ethnic identity. Coloureds, who in some case were of mixed descent, derived a sense of belonging from their African identity, an identity that transcends ethnic, racial and even national identities. Despite the diversity of identities, all respondents positively identified themselves as South Africans and seemed to derive a strong sense of identity from their national identity.

In both countries we found that our research population had comprehensive notions of their rights as citizenships. They not only associate political rights, such as suffrage, with their citizenship but also socio-economic and cultural rights. These rights include equal access to education, health care, safety, accommodation and sufficient income. Their notion of citizenship corresponds well with what Holston and Appadurai (1996, 190) call substantial citizenship. However, we found that our respondents were excluded precisely from the above mentioned rights. Despite the fact that all Guatemalans and South Africans are formally equally recognized as citizens, many don't have access to good healthcare or education; are unemployed; lack proper sanitary facilities; and live in neighborhoods plagued by violence and crime.

Notably, we found that whereas previously exclusion from equal citizen rights was determined by race, increasingly Guatemalans and South Africans are excluded based on their socioeconomic status. This shift is evident from the inequality experienced within racial and ethnic groups and the growing number of affluent *indigena's* in Guatemala and blacks and coloureds in South Africa. This development in South Africa has led to a more inclusive notion of citizenship that emphasizes equal access for all citizens to substantive citizenship in the struggle for equality. Thus, the NGO's and grassroots organizations David studied supported all South Africans in gaining access to their rights, disregarding race or ethnicity. In Guatemala, on the other hand, Hidde found that the struggle for equality reflects a more differentiated notion of citizenship. Organizations such as the *Municipalidad Indígena*, for example, strongly support the recognition of indigenous groups and special rights.

Despite these different notions of citizenship, we found that organizations involved in the struggle for equality reflected the *rights-based approach* to development. (The United Nations 2017, Uvin 2010) In both countries the organizations we included in our research emphasized access equal rights over the principles of democracy and the free market. According to these organizations, development is not achieved by providing in the needs of the poor but guaranteeing their rights. Furthermore, these organisations pressure the government as duty bearers to protect the rights of its citizens through, for example, peaceful demonstration. Citizens, as right holders, are supported in laying claim to their rights through cooperation with the government or through alternative ways of

Bachelor Thesis – De strijd voor gelijkwaardigheid

guaranteeing rights. In South-Africa, for example, David found that grassroots organizations provided safety through both cooperating with local police and organizing their own neighborhood watch.

Samenvatting in het Spaans

Esta investigación es un estudio comparativo entre Guatemala y Sudáfrica. Hidde ha realizado investigaciones en Sololá y David Ciudad del Cabo. Ambos países son culturalmente diversos países. La diversidad cultural se expresa en diferentes costumbres, creencias y apariencia. Los grupos de personas en todo el mundo sufren retos y obstáculos para propagar y proteger las propiedades de su identidad cultural. Guatemala y Sudáfrica son sociedades diversas que se caracterizan por la lógica incomprensible: Todos los ciudadanos son iguales ante la ley, sólo algunos ciudadanos son más iguales que otros. La distinción entre 'más' o "menos iguales de los ciudadanos, en la práctica muestra el complejo de discrepancia entre la igualdad y la diversidad cultural. Por lo tanto, se hace una distinción entre los negros, de color blanco y en África del Sur y entre Indígena, garífuna, Xinca y ladina en Guatemala, pero hay una distinción dentro de estos grupos también.

Para estudiar el fenómeno de la ciudadanía hemos investigado cuatro sub-elementos. La primera parte hizo la pregunta de cómo los grupos étnicos en cuenta su ciudadanía. Es decir, lo que conecta su noción de ciudadanía y lo que los derechos de los mismos. La segunda parte se centró en cómo experimentó la exclusión étnica y los derechos que se les priva de esto. Los dos últimos elementos se centraron en grupos étnicos cómo luchan por sus derechos y el objetivo que persiguen este. En hemos respondido a la base de estos cuatro sub-elementos a nuestra pregunta central es:

"¿Cómo y con qué propósito luchar grupos indígenas en Guatemala y Sudáfrica por los derechos inherentes a su noción de ciudadanía?"

La respuesta a nuestra pregunta central se compone de tres aspectos: uno, la noción indígenas guatemaltecos y sudafricanos tienen la ciudadanía; dos, cómo los grupos que luchan por la igualdad indígena; y tres, el propósito para el cual se alimenta a lo contrario. Hay una diferencia significativa en la noción guatemaltecos indígenas y sudafricanos tienen la ciudadanía. En Guatemala, los grupos indígenas tienen una noción de ciudadanía diferenciada. El reconocimiento de su identidad indígena y étnica y sus derechos relacionados juegan un papel importante. En Sudáfrica, por el contrario, prevaleció más la noción de equivalentes, incluyendo la ciudadanía. Estas nociones de ciudadanía afectan a la lucha por la igualdad. En Guatemala, se pone más énfasis en la lucha por la igualdad sobre la independencia y los derechos diferenciados para los indígenas, mientras que en Sudáfrica, la inclusión y la igualdad de los ciudadanos son más central. Esto explica.

En ambos países, la población estudiada tenía una comprensión de sus derechos. Se asocian estos derechos sólo con los derechos políticos, sino también los derechos económicos y sociales y los

derechos culturales. Esto entonces se refiere a la igualdad de acceso a la educación, la salud, la seguridad y los ingresos suficientes. Su noción de ciudadanía sin duda ofrece lo Holston y Appadurai (1996, 190) sustancialmente como la ciudadanía. Nuestra sensación población de estudio excluyó precisamente estos derechos. Muchos no tienen acceso a servicios de salud adecuados o la educación. El desempleo es alto y los servicios sociales a menudo se controla de forma adecuada por el gobierno.

En particular, se encontró que mientras que antes la exclusión de igualdad de derechos ciudadanos fue determinada por la raza, cada vez más los guatemaltecos y los sudafricanos son excluidos sobre la base de su situación socioeconómica. Este cambio es evidente por la desigualdad experimentada en los grupos raciales y étnicos y el creciente número de indígenas afluentes en Guatemala y negros y colorados en Sudáfrica. Este desarrollo en Sudáfrica ha llevado a una noción más inclusiva de ciudadanía que enfatiza la igualdad de acceso para todos los ciudadanos a la ciudadanía sustantiva en la lucha por la igualdad. Así, las organizaciones no gubernamentales y organizaciones de base que David estudió apoyaron a todos los sudafricanos en el acceso a sus derechos, sin tener en cuenta la raza o la etnia. En Guatemala, por otra parte, Hidde encontró que la igualdad de lucha refleja una noción más diferenciada de la ciudadanía. Organizaciones como la Municipalidad Indígena, por ejemplo, apoyan fuertemente el reconocimiento de los grupos indígenas y los derechos especiales.

A pesar de estas diferentes nociones de ciudadanía, encontramos que las organizaciones involucradas en la lucha por la igualdad reflejaban el enfoque del desarrollo basado en los derechos. (Fondo de población de las Naciones Unidas 2017, Uvin 2010) En ambos países las organizaciones que incluimos en nuestra investigación enfatizaron el acceso a la igualdad de derechos sobre los principios de la democracia y el libre mercado. De acuerdo con estas organizaciones, el desarrollo no se logra proporcionando las necesidades de los pobres sino garantizando sus derechos. Además, las organizaciones presionan al gobierno como portadores de deberes para proteger los derechos de sus ciudadanos a través, por ejemplo, de una demostración pacífica. Los ciudadanos, como titulares de derechos, reciben apoyo para reclamar sus derechos mediante la cooperación con el gobierno o mediante formas alternativas de garantizar los derechos. En Sudáfrica, por ejemplo, David descubrió que las organizaciones de base proporcionaban seguridad a través de la cooperación con la policía local y la organización de su propia vigilancia de barrio.